

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА МЕТОДИКИ ДОШКІЛЬНОЇ
ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

**РОЗВИТОК ОБРАЗОТВОРЧО-МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
У ЗДОБУВАЧІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

Виконала: студентка 2 курсу 241-м групи
Спеціальності 012 Дошкільна освіта
Освітньо-професійної (наукової)
програми Дошкільна освіта
Куценко Поліна Миколаївна

Керівник к.пед.н., доц. Полєвікова О.Б.
Рецензентка Поперечнюк І.В.,
директорка Херсонської
початкової школи №7
Херсонської міської ради

Херсон – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи розвитку образотворчо-мовленнєвої діяльності здобувачів дошкільної освіти	
1.1. Образотворчо-мовленнєва діяльність як складова художньо-мовленнєвої діяльності дітей	6
1.2. Особливості сприйняття здобувачами дошкільної освіти творів образотворчого мистецтва	11
1.3. Репродукції художніх картин як засіб розвитку образотворчо-мовленнєвої діяльності дошкільників	16
РОЗДІЛ 2. Експериментальна методика розвитку образотворчо-мовленнєвої діяльності здобувачів дошкільної освіти	
2.1. Констатувальний етап дослідження	19
2.2. Зміст формувального етапу експерименту	29
2.3. Характеристика результатів прикінцевого зрізу дослідження	48
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	53
ДОДАТКИ	
Додаток А. Анкети для вихователів та батьків	57
Додаток Б. Перспективний план роботи з репродукціями художніх картин	59
Додаток В. Експериментальний матеріал про художників та їх картини	66
Додаток Г. Перелік творів пейзажного живопису, рекомендований до застосування у ЗДО (за програмою «Дитина»).	74
Додаток Д. Алгоритм роботи з розвитку образотворчо-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку	76
Додаток Е. Конспект заняття з розвитку образотворчо-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку на тему «Захід сонця на Дніпрі» (за картиною С.Бердник)	77
Додаток З. Фрагменти занять із розвитку образотворчо-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку (формувальний етап експерименту)	81
Додаток К. Кодекс академічної доброчесності	95

ВСТУП

Актуальність дослідження зумовлена трансформаціями українського суспільства, пов'язаними з розбудовою дошкільця, упровадженням нової редакції Базового компонента освіти 2021 року, де в освітньому напрямі «Мовлення дитини» наголошується на необхідності формування художньо-мовленнєвої компетентності дитини, невід'ємною складовою якої є образотворчо-мовленнєва діяльність.

Оновлений Державний стандарт для здобувачів дошкільньої освіти спрямований на забезпечення активної мовленнєвої практики, самостійність та мовленнєву творчу діяльність дітей, яка ефективно розвивається завдяки спілкуванню з творами образотворчого мистецтва, творами живопису зокрема.

У працях А.Богущ, Н.Гавриш, Л.Ворошніної, Н.Орланової, С.Чемортан обґрунтовано можливість формування художньо-мовленнєвої компетентності дошкільників за умов цілеспрямованого і систематичного керівництва художньо-мовленнєвою діяльністю дітей.

Дослідниця Н.Гавриш, вивчаючи проблему мовленнєвотворчої діяльності під керівництвом А.Богущ, створила струнку систему організації художньо-мовленнєвої діяльності дошкільників, складовою частиною якої є образотворчо-мовленнєва діяльність.

Про те, що здобувачі дошкільньої освіти здатні сприймати й розуміти твори образотворчого мистецтва, йдеться у наукових розвідках О. Апраксіної, Н. Сакуліної, Є. Фльоріної; про необхідність активізації дітей у процесі сприймання мистецьких творів – у працях Н. Зубаревої, Г. Підкурғанної, Р. Чумічової, М. Грибанової; про здатність емоційного відгуку дітей на зміст твору, його задум, уміння виокремлювати художні засоби – у наробках Н. Ветлугіної, Н. Карпінської, В. Єзикеєвої, І. Держинської; про використання у процесі навчання дошкільників

рідної мови творів образотворчого мистецтва – у дослідженнях А.Богуш, О.Білан, Т.Ладиженської, В.Лихолетової; О.Соцької.

Водночас практика засвідчує, що питання організації образотворчо-мовленнєвої діяльності дошкільників як необхідної умови формування їх художньо-мовленнєвої компетентності ще не посіло належного місця в сучасному просторі дошкільної освіти. Це й обумовило вибір теми дипломної роботи **«Розвиток образотворчо-мовленнєвої діяльності у здобувачів дошкільної освіти»**.

Зв'язок кваліфікаційної роботи з науковими планами, програмами, темами. Тема кваліфікаційної роботи виконана відповідно до науково-дослідної теми кафедри теорії та методики дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету **«Теоретико-методичні засади формування професійної компетентності сучасного педагога дошкільної та початкової освіти»**.

Мета дослідження полягає у визначенні та науковому обґрунтуванні методики розвитку образотворчо-мовленнєвої діяльності здобувачів дошкільної освіти у роботі над художніми репродукціями й експериментальній перевірці її ефективності.

Завдання дослідження:

1. Науково обґрунтувати й розкрити сутність дефініції «образотворчо-мовленнєва діяльність», «художньо-мовленнєва діяльність», «художньо-мовленнєва компетентність».

2. Виявити показники, критерії та схарактеризувати рівні розвитку образотворчо-мовленнєвої діяльності старших дошкільників під час сприймання художніх репродукцій.

3. З'ясувати особливості методики розвитку образотворчо-мовленнєвої діяльності старших дошкільників у процесі сприймання живопису.

Об'єктом дослідження обрано художньо-мовленнєву діяльність здобувачів дошкільної освіти.

Предмет дослідження – методика розвитку образотворчо-мовленнєвої діяльності старших дошкільників під час сприймання художніх репродукцій.

На реалізацію мети дослідження були спрямовані **теоретичні** (аналіз та узагальнення наукових та методичних джерел) та **емпіричні** (бесіди, анкетування, педагогічний експеримент) **методи**, а також **методи статистичної обробки експериментальних даних**.

Наукову новизну одержаних результатів засвідчує обґрунтована методика розвитку образотворчо-мовленнєвої діяльності старших дошкільників під час сприймання художніх репродукцій.

Практичне значення – можливість використання основних її рекомендацій, положень та висновків у підготовці фахівців дошкільної освіти в межах навчальних дисциплін, що мають мистецьке та лінгводидактичне спрямування, у виконанні курсових робіт; вихователями – безпосередньо в освітньому процесі ЗДО.

Апробацію результатів роботи здійснено у Ніжинському державному університеті імені М.Гоголя на Інтернет-конференції всеукраїнського рівня 23 жовтня 2020 року «Сучасне дошкільня: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку» та на міжнародній конференції 6-8 жовтня 2021 року «*Innovations and prospects of world science*» у Ванкувері (Канада).

Публікації. За змістом роботи підготовлено до друку дві публікації – одна у вітчизняному виданні з теми «Теоретичні основи формування емоційно-образного мовлення дошкільників» та у рецензованому закордонному виданні на тему «Японські комікси манга як засіб образотворчо-мовленнєвої діяльності дошкільників».

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ОБРАЗОТВОРЧО- МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

1.1. Образотворчо-мовленнєва діяльність як складова художньо-мовленнєвої діяльності дітей

Розроблення теоретико-методологічних засад художньо-мовленнєвої діяльності, до складу якої належить образотворчо-мовленнєва діяльність здобувачів дошкільної освіти, належить професору Н.В.Гавриш, яка виконала свою докторську дисертацію, присвячену цій темі, під керівництвом академіка А.М.Богущ.

Зупинимося на визначенні основних дефініцій.

«Відтак, художньо-мовленнєва діяльність дітей дошкільного віку – це специфічний вид діяльності, пов'язаний із сприйманням, розумінням і відтворенням дітьми змісту художніх творів у різних видах ігор і театралізованих дійств; це продуктивно-естетична діяльність (музична, образотворча, конструктивна), що супроводжується образним мовленням та у процесі якої використовуються різні жанри художнього слова» [4, с.45].

Розвиток художньо-мовленнєвої діяльності лежить в основі формування художньо-мовленнєвої компетентності, яка проголошена в новій редакції 2021 року Базового компонента дошкільної освіти пріоритетним завданням освітнього напрямку «Мовлення дитини»:

«Художньо-мовленнєва компетентність – здатність відтворювати художньо-естетичні враження від сприйняття літературних і фольклорних творів засобами різних видів художньо-мовленнєвої діяльності, що засвідчує ціннісне ставлення дитини до художнього слова як культурного явища, друкованої чи електронної книжки, достатній для художньої комунікації рівень літературної обізнаності» [21, с.10].

Розмірковуюючи над значенням образотворчого мистецтва в розвитку художньо-мовленнєвої діяльності дітей, Н.Гавриш робить висновок: «Образи, створені засобами кольору, лінії, форми, композиції, стають цільними, яскравішими, якщо опосередковуються мовленням. Те, чого немає в дитячому малюнку, легко і природно заміщується, доповнюється, «домальовується» за допомогою слова. Складена дитиною казка оживає, набуває додаткових можливостей вираження в ілюструванні її змісту» [4, с.251].

Ученій належить обґрунтування форм інтеграції образотворчої і мовленнєвої діяльності: «Способи поєднання зображувальної діяльності та мовлення, художнього слова можуть виступати в таких формах, як словесне малювання, якщо педагог через сприймання поетичного тексту, пейзажної лірики показує дітям приклад художнього опису явищ природи, предметів та об'єктів довкілля. Наступним способом інтеграції образотворчої і словесної творчості є коментар зображеного, коли вихователь спонукає дітей до вербалізації власних художніх переживань, висловлення думок, які знайшли відображення в малюнках, картинках, репродукціях, що були вибрані дітьми. Нерідко у процесі малювання діти супроводжують зображувальні дії активним мовленням, неначе акомпанують собі, доповнюючи те, що не може в силу технічних причин бути зображене на аркуші, стимулюють свої дії, розгортають ідеї. Мовленнєві дії дошкільника можна визначити як штрих-мовлення, що будується за законами, відмінними від зв'язного висловлювання. Посиленню інтересу до художнього слова сприяє також ілюстрування дітьми власних зв'язних висловлювань, які від того стають більш виразними, повними» [4, с.251-252].

Подаємо визначення основної дефініції нашого дослідження у тлумаченні Н.В.Гавриш: «Образотворчо-мовленнєва діяльність – це вид художньо-мовленнєвої діяльності, в якій мовленнєві дії

підпорядковуються меті та змісту образотворчої діяльності дитини для її збагачення, спрямування, стимулювання і коментарю» [4, с.51].

Важливим для нашого дослідження є й такий висновок ученої: «Отже, образотворчо-мовленнєва діяльність – це різновид художньо-мовленнєвої діяльності. Відтак, слід пам'ятати, що на кожному занятті з образотворчої діяльності вихователь повинен обов'язково визначити, крім образотворчих, мовленнєві завдання, а саме: збагачення словника, розвиток образного, зв'язного мовлення, використання прислів'їв, приказок, загадок, віршів.

У результаті занурення дітей в активну мовленнєву діяльність на заняттях з образотворчого мистецтва у дітей формується образотворчо-мовленнєва компетенція як кінцевий результат навчання.

Образотворчо-мовленнєва компетенція – це результат художньо-творчої діяльності дитини, в якій мовлення планує, спрямовує, супроводжує, регулює й оцінює процес і продукт образотворення, яке, у свою чергу, збагачує й увиразнює, надає образності мовленню дитини.

Якісний рівень образотворчо-мовленнєвої компетенції дитини, зумовлений, з одного боку, рівнем її знань і уявлень щодо способів образотворення та рівнем сформованих образотворчих умінь і навичок, а з іншого, - особистісними якостями, що знаходять самовиявлення в її зображувальній творчості» [4, с.266].

Таким чином, образотворення є найбільш сприятливим для формування виразного мовлення.

У мовознавстві поняття «виразний» використовується для комплексної характеристики об'єктів або явищ у єдності двох взаємопов'язаних аспектів – естетичному й емоційному.

Звідси, емоційно-виразне мовлення – це комплекс знаків мови, що позначають внутрішній стан, переживання, характер і відображають емоції, почуття і особливості особистого сприйняття.

Феномен виразності мовлення визначається лінгвістами терміном «експресивний» (від лат. *Ekspressio* - виразний, здатний відобразити емоційний стан), наділений експресією [36, с.576].

Науковці О.Аматьєва, Л.Кулібчук, В.Русанівський виокремлюють такі комунікативні засоби експресивності: мовні (інтонаційні) – тембр, темп, звук, мелодика, ритм, наголос, і немовні - виразні рухи м'язів обличчя – міміка, всього тіла – пантоміміка, жести, пози; фонетико-словотворчі (алітерація, асонанс, анафора, епіфора тощо); лексико-семантичні (багатозначні слова, слова в переносному значенні, синоніми, антоніми, омоніми); синтаксичні (народні примовки, прислів'я, приказки, крилаті вирази, фразеологічні звороти); стилістичні фігури (риторичні запитання, звертання) (Л.Кулібчук); засоби експресивності, які використовуються у своїй вторинній функції (тобто в переносному значенні) (В.Русанівський), переважна більшість яких реалізується в літературознавчих категоріях [37].

Слово, як структурний елемент мови, як його лексична одиниця приводить нас до необхідності вивчення основного засобу виразності мовлення – лексики.

До лексичних засобів виразності вчені (Н.Гавриш, П.Дудик, Л.Єфімов, М.Кожина, Л.Кулібчук, Л.Мацько, М.І.Пентилюк, О.Пономарьов, О.Реформаторський, С.Рубінштейн, О.Ушакова, О.Федоров та ін. відносять тропи. Сьогодні поняття «тропа» виведено за межі образно-мовних зв'язків. Зазначимо, що саме усвідомлення тропу як форми, яка, по суті, є носієм метафоричного значення на образно-мовному рівні, дає можливість стверджувати, що троп – один із основних засобів створення експресивності в мові.

Тропи, як засіб створення експресивності, можуть бути як простими (епітет, порівняння, оксюморон), так і розгорнутими (метонімія, гіпербола, епіфора, літота, мейозис, метафора, алегорія).

Серед тропів, використовуваних у фольклорному жанрі з метою створення казкової ситуації, виділяється ще персоніфікація, синекдоха.

Використання таких лексичних засобів створення мовної експресії, як тропи в роботі зі старшими дошкільниками є, на думку методистів (А.Богущ, Н.Гавриш, А.Ількова, Н.Кирста, М.Львів, О.Ушакова), головною умовою удосконалення словника; сприяють оволодінню переносним значенням слова, розуміння можливості його використання в різних ситуаціях.

Отже, усі зазначені вище виражальні засоби можна класифікувати таким чином: перша група – вербальні (згруповані на основі системи мови: лексичні, синтаксичні, морфологічні, інтонаційні та ін.), друга група – невербальні (додаткові, позалінгвістичні: пантоміміка, міміка, що передбачає використання жестів, пози, ходи). Змістове наповнення емоційно-виразного мовлення простежується, виходячи з стилістичної приналежності емоційно-експресивної лексики, що визначається її функціонуванням, і виражається в емоційній насиченості, забарвленості мови.

Основними засобами виразності усного мовлення виступає інтонація та її структурні елементи: тембр, мелодика, рідше – наголоси (сміслові і емпатичний), темп і паузи. Всі зазначені вербальні засоби усної мови дитина засвоює вже в дошкільному віці.

Таким чином, інтонація розглядається як складне, багатофункціональне, соціальне («набір» інтонаційних малюнків, схем) явище, яке втілює єдність усіх вербальних засобів усного мовлення і тісно пов'язане з невербальними засобами виразності; що має вирішальну роль в оформленні слова, є суттєвою ознакою речення: його граматичного оформлення, модальності, цілеспрямованості, вираження синтаксичних відносин між частинами речення, вказівки на емоційне забарвлення. Емоційно сприймаючи яскраві зорові образи творів

живопису діти використовують їх у створенні словесного образу, який передають у власному творі.

До невербальних засобів емоційної виразності можна віднести: емоційно-виразні інтонації, міміку, жестикуляцію, пантоміміку. Сутність невербальних засобів мовлення виходить із природи їх походження, функціональної належності, узагальнення характеристики і вбачається в їх універсальності. Пов'язуючи всі зазначені засоби виразності з мистецтвом, точніше творами образотворчого мистецтва – картиною, ми сприяємо розвитку образотворчо-мовленнєвої діяльності здобувачів дошкільної освіти.

1.2. Особливості сприйняття здобувачами дошкільної освіти творів образотворчого мистецтва

У системі засобів виховання дітей дошкільного віку одне з головних місць належить мистецтву. Згідно з українським тлумачним словником, мистецтво визначається як «творче відображення дійсності в художніх образах», «творча художня діяльність, зображальність» [20, с.634]. Особливе місце серед різних видів мистецтва у вихованні дітей дошкільного віку посідає образотворче мистецтво, а саме живопис, тобто вид образотворчого мистецтва, твори якого «зображують фарбами предмети і явища реальної дійсності» [20, с.24]; «художнє зображення світла на полотні за допомогою кольорових матеріалів» [32, с.229]; «передають все розмаїття багатобарвності навколишнього світу» [3, с.158].

Мальовниче зображення об'єднує в собі об'єктивні властивості дійсності: форму, колір, матеріальну структуру – всі наочні властивості предмета, які зображуються, і суб'єктивне ставлення художника до цього предмета, його вміння бачити речі і оцінювати їх, його мальовничу манеру [3, с.13]. Для того, щоб зобразити свої почуття і думки в картині, художник використовує різноманітні художні засоби, а

саме: колір, світло, малюнок, перспективу, композицію, симетрію [31, с.10]. Але твір мистецтва можливий лише тоді, коли зображення набуває форми художнього образу, в якому той чи інший предмет або явище відображається думкою чи почуттям людини-творця.

Художній образ відображає в картині той чи інший момент буття природи і, таким чином, несе в собі цілісно реальний зміст, у якому художник здійснює свої ідеї [8, с.68]. Основою створення художнього образу в мистецтві живопису виступають такі виразні засоби, як малюнок, колір, композиція, колорит.

Малюнок – основа реалістичного зображення дійсності, він окреслює форми зображеного предмета, надає мальовничому образу структурну чіткість, ясність. Малюнок створюється за допомогою контурних ліній. Лінія – це рух пензля, який надає предмету форму. Контур – краю форми, які виділяють її з середовища, оточення.

Колір – один із головних засобів виразності в живопису. Саме він допомагає передати всю гамму кольорів, властиву тільки цій картині, тобто він створює її колорит – це характер взаємозв'язку всіх колірних елементів зображення, його поєднання кольорів. Основна його перевага – це багатство і узгодженість кольорів, відповідних самій натурі, що передають в єдності з світлотінню наочні особливості і стан освітленої зображеного моменту. Правдиве відображення стану реальних умов картини впливає на відчуття глядача, створює відповідний настрій, викликає відповідні естетичні переживання [3, с.163].

Важливою складовою картини виступає композиція. Композиція – це створення, складання, розміщення в часі і просторі основних структурних одиниць твору згідно задумам художника і реальної дійсності. Композиція містить такі поняття, як формат, перспектива, динаміка. Формат – це розмір і положення полотна: квадратний, прямокутний, овальний, вертикальний або горизонтальний.

Перспектива – засіб зображення об’ємних предметів реальної дійсності, що характеризується тривимірністю на площині. Вона дозволяє передавати глибину. Перспектива буває лінійною і просторовою. Лінійна передає простір за допомогою ліній (фронтально або діагонально). Просторова перспектива передає багатоколірність предметів і явищ у залежності від відстані їх розташування в просторі. За законами дії перспективи чим далі розташований предмет, тим він здається меншим, предмети втрачають багатобарвність, контури, а ті що близько розташовані, набувають більше контрасту. Паралельні лінії, віддаляючись від нас, поступово зближуються і сходяться. Динаміка – це ритм картини, повторення ліній, квітів [8, с.68]. Колорит – передає характер взаємозв’язку всіх колірних елементів зображення, його колірний лад [3, с.179].

Таким чином, твір живопису – це цілісне відображення навколишнього нас реальності, яку художник-творець передає в художньому образі твору через малюнок, колір, композицію, колорит, динаміку та ін. засоби художньої виразності.

Залежно від призначення творів живопису розглядають такі її види: станкова, монументальна, декоративна і декоративно-прикладна, кожна з яких має свої особливості у змісті та формі, специфіку техніки і технології використання мальовничих матеріалів [3, с.68]. Так, станковий живопис – це «живописні твори, які під час роботи закріплюються на спеціальному верстаті – мольберті, від якого і пішла назва цього жанру живопису» [3, с.159]; «твір живопису, не пов’язаний із яким-небудь художнім ансамблем або з чисто практичним призначенням» [31, с.5].

Різновидом станкового живопису є художня картина. Художня картина – твір станкового живопису, «відображає реальну дійсність в образній формі, це не просте копіювання навколишнього світу, а більш

повне і глибоке відображення сутності речей чи явищ, які художник передає в картині» [13, с.3]; «зберігає форму мальовничого виразу художника, здатного зобразити індивідуальне бачення світу» [20, с.283]; «правдиво розкриває задум художника, що відрізняється значущістю змісту, правдивістю і закінченою художньою формою; підсумок тривалих спостережень і роздумів художника над сутністю буття» [3, с.162].

Художні картини класифікують за їхнім змістом, виділяють такі жанри: історичний, побутовий, батальний, жанр портрета, пейзажу, натюрморту, анімалістичний, іноді виділяють «інтер'єр» [36, с.224]. Жанр (від фр. «рід», «вид») - «поняття, що характеризує предмет, обраний художником для зображення: місто, куточок природи, сюжет з історії, навколишні предмети, кімнати, сцени з життя людей і тварин» [36, с.224]; «внутрішній підрозділ, який» історично склався у всіх видах мистецтва; тип художнього твору в єдності специфічних властивостей його форми і змісту» [3, с.158].

Для виховання дошкільнят використовуються репродукції художніх картин, оскільки вони – найбільш доступний вид мистецтва живопису для дітей. Репродукція (фр. Reproduction - відтворення) – це «відтворення художнього оригіналу поліграфічними засобами частіше в зменшеному масштабі» [12, с.13]; «відтворення оригіналу картини в безлічі екземплярів друкованим способом» [8, с.68].

Мистецтво живопису подарувало нам багато жанрів, у яких відображається людська свідомість і завдяки цьому воно збуджує творчу уяву, фантазію, розвиває ініціативу дитини. Картина розкриває перед дитиною новий зміст, збуджує нові враження і асоціацію, розвиває уяву. Ознайомлення дітей з різними жанрами живопису дозволяє дітям в лініях, фарбах, композиції виділити прояв почуттів, думок художника,

зрозуміти, яку важливу роль відіграють художні засоби у створенні того чи іншого образу.

Перш ніж розкрити специфіку сприйняття дітьми художніх картин, звернемося до дефініції слова «сприйняття». Так, у психологічній літературі сприйняття визначається як «психічний процес відображення предметів і явищ у всій сукупності їх якостей при безпосередньому впливі цих об'єктів на органи чуття» [28, с.62]; в педагогічній – як «складний психічний процес, що відображає не окремі якості та особливості предметів, а їх єдність, з усіма властивостями даного предмета, явища, його особливостями та деталями» [11, с.9]; «процес формування цілісності образу предметів, явищ, подій чи ситуацій навколишнього, що виникає при безпосередньому впливі подразника на аналізатор або систему аналізаторів» [22].

Уявлення об'ємності і перспективності художники передають в картині вмiлим розміщенням ліній, квітів, світлотіней, але картина за своєю природою об'ємна і статична, вона не дає приводу для будь-якої діяльності з нею. А чіткий образ того чи іншого предмета, який відображається в дитячій свідомості, тому і чіткий, що його дитина сприймає в якійсь діяльності, в якійсь активності: у грі, в самообслуговуванні, у доступній дітям справі [11, с.17].

Н. Зубарева описує етапи розвитку сприйняття картин у дітей дошкільного віку, а саме: а) впізнавання окремих предметів (людей, тварин) на картині, б) виділення пози і розташування кожної картини в загальному її плані; в) встановлення зв'язків між предметами картини, і насамперед просторових зв'язків; г) виділення деталей картини: її освітлення, фону, виразності осіб окремих людей і т.п., що доповнює аналіз картини і забезпечує осмислення її сюжету [7].

Як показує ряд психолого-педагогічних досліджень (Н.Ветлугіна, Л.Виготський, А.Запорожець, Н.Сакуліна, Б.Теплов, Є.Фльорина, П.

Якобсон та ін.) живопис як вид образотворчого мистецтва відповідає віковим особливостям дошкільнят та доступна їхньому сприйняттю. В образотворчій діяльності діти стикаються з образною естетичною характеристикою предмета чи явища, сприймають художній образ живописного твору і співвідносять це сприйняття зі створенням словесного образу, який передають у власному творі. Виходячи з вікових особливостей сприйняття картин дітьми дошкільного віку, в початому дослідженні засобом розвитку емоційно-виразної промови були обрані репродукції художніх картин як один із видів творів живопису.

1.3. Репродукції художніх картин як засіб розвитку образотворчо-мовленнєвої діяльності дошкільників

Художнім картинам як засобу мистецтва живопису властива особлива здатність порушувати творчу уяву, що нерозривно пов'язано з розвитком словесної творчості дітей дошкільного віку, а ще ширше – із формуванням загальних художньо-творчих здібностей дітей. Психологи підкреслюють необхідність використання таких засобів образотворчого мистецтва як художні картини для розвитку творчих мовних здібностей унаслідок труднощі розвитку словесної творчості з таких причин: недостатність сформованості психічних процесів – мислення, сприйняття, уяви, обмеженим життєвим досвідом, нерозвиненою мовною здатністю, відсутністю опори на зовнішні об'єкти, які компенсуються використанням репродукцій художніх картин.

Дослідження Л.Колунової засвідчили, що від рівня розвитку відчуття смислових відтінків слова залежить рівень розвитку словесної творчості, оскільки у дітей підвищується смислова точність мовлення, удосконалюється граматичний лад, а це дозволяє використовувати набуті мовні навички в процесі самостійного висловлювання. Результати

дослідження показали, що розвиток у дитини творчої уяви тісно пов'язано з розвитком мовної компетентності [14].

Це положення було розвинене в дослідженні Е.Савушкіної «Розвиток образного мовлення старших дошкільників у процесі сприйняття творів образотворчого мистецтва». Автор досліджувала місце творів образотворчого мистецтва у розвитку такої якості зв'язності мовлення, як образність, оскільки формування естетичного сприйняття творів живопису посилює вплив на використання засобів художньої виразності в різних видах висловлювань – описі, розповіді, міркуванні, що залежать від жанру картини [36].

В одному з досліджень О. Ушакової, що передбачає чотири етапи навчання, дітей знайомили з композицією розповіді по картині. Автор зазначає, що в оповіданнях, складених дітьми на заключному етапі навчання, чітко простежувалися початок, середина і кінцівка оповідання. При цьому діти не тільки оволоділи структурою зв'язного висловлювання, його композицією, але і виходили за рамки зображеного на картині, проявляли творчість [4].

Як свідчить аналіз наукового фонду з досліджуваної проблеми, під час цілеспрямованого навчання дітям дошкільного віку доступне розуміння художніх картин, їх символічного змісту і засобів виразності. В образотворчій діяльності діти стикаються з образною естетичною характеристикою предмета чи явища, сприймають художній образ живописного твору і співвідносять це сприйняття зі створенням словесного образу, який передають у власному мовному творі. Але, не опанувавши зв'язним образним мовленням, неможливо висловити свої думки і почуття на тему твору живопису. Цьому треба вчити, як і будь-якому іншому виду діяльності. Враховуючи величезний емоційний і естетичний вплив творів образотворчого мистецтва на почуття дитини, які спонукають її висловлювати свій емоційний стан у словесній формі,

нами були обрані в експериментальному дослідженні репродукції художніх картин як засіб розвитку образотворчо-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА МЕТОДИКА РОЗВИТКУ ОБРАЗОТВОРЧО-МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

2.1. Констатувальний етап дослідження

Започатковуючи педагогічний експеримент, ми провели анкетування вихователів ЗДО з метою вивчення їх ставлення до репродукцій художніх картин та використання даного виду картин в практиці роботи з дітьми. В анкетуванні були задіяні 40 вихователів Херсонської області (текст анкети див. **Додаток А.1**). Проаналізуємо результати анкетування.

На перше запитання «Які види образотворчого мистецтва Ви використовуєте у роботі з дітьми і на яких заняттях?» Були отримані такі відповіді: «репродукції художніх картин» - 20%; «кераміку» - 6% респондентів, «скульптуру» - 2% відповідей; «народні промисли» - 4%. Решта 74% респондентів не відповіли на питання.

Як бачимо, всього 26% вихователів використовують твори образотворчого мистецтва, серед яких, тільки 20% - використовують репродукції художніх картин.

На друге запитання «Назвіть відомих Вам художників» були отримані такі відповіді. 10% вихователів назвали українських художників Т. Шевченка, М. Івасюка, Т. Яблонську, П. Левченка; 36% - російських художників А. Куїнджі, І. Рєпіна, І. Шишкіна, О. Саврасова, І. Левітана; зарубіжних 4% - Тиціана, Ван-Гога, Пікассо, Рембрандта, С. Далі. 10% - назвали тільки І. Левітана і 40% вихователів не відповіли на питання.

На наступне запитання «Назвіть художників, чиї картини можна використовувати в роботі з дітьми дошкільного віку?» Були отримані

такі відповіді: українських - Т. Шевченко, М. Івасюк - 10%, росіян - О. Саврасов, І. Левітан - 90%.

Четверте запитання «На заняттях з яких розділів програми Ви використовуєте репродукції художніх картин?» було спрямоване на виявлення стану використання репродукцій художніх картин на заняттях з дітьми. Відповіді розподілилися таким чином: на заняттях з розвитку мовлення - 14%; на заняттях з образотворчого мистецтва - 6%; на заняттях по художній літературі - 4%; за природою - 20% і з ознайомлення з навколишнім - 4%.

Як бачимо, вихователі, в основному, використовують репродукції художніх картин на заняттях з ознайомлення дітей з природою (20%) і з розвитку мовлення (14%).

Відповіді на наступне запитання «Яку виховну мету Ви переслідуєте при використанні репродукцій художніх картин?» Показали, що в роботі з репродукціями художніх картин педагоги планують такі цілі: розвиток мови - 60%, «естетичне виховання» - 30%; «виховання бачення прекрасного» - 2%; «виховання інтересу до мистецтва» - 8%.

На запитання «Репродукції яких художніх картин ви використовуєте на заняттях з розвитку мовлення, по художній літературі, по ознайомленню з природою, з ознайомлення з навколишнім, з образотворчого мистецтва?» були отримані такі відповіді: на заняттях з розвитку мовлення - «Золота осінь», «Март» І.Левітана, «Граки прилетіли», О. Саврасова, «Блакитна весна» В. Бакшеева - 80%; по художній літературі - «Аленушка» В. Васнецова - 4%; за природою - «Золота осінь», «Март» І. Левітан, «Граки прилетіли» О. Саврасова, «Блакитна весна» В. Бакшеева - 6%, з ознайомлення з навколишнім - «Золота осінь», «Март» І. Левітана, «Граки прилетіли» А. Саврасова - 4%; по З - «Золота осінь», «Март» І. Левітана, «Граки

прилетіли» А. Саврасова, «Стрекоза» І. Рєпіна - 6%. За отриманими результатами ми бачимо, що на різних заняттях застосовуються одні і ті ж репродукції.

На наступне запитання анкети «Які прийоми Ви використовуєте у роботі з репродукціями художніх картин?» були отримані такі відповіді: спостереження природі, читання літературних творів, бесіди - 100%.

Відповіді на питання «Яка у Вашому дитячому садку є методична література щодо репродукцій художніх картин?» виявилися однозначними. Усі респонденти (100%) послалися на ілюстрації в журналі «Дошкільне виховання», і дали негативні відповіді.

Отже, в закладах дошкільної освіти України відсутні набори репродукцій художніх картин українських художників, в окремих ЗДО є досить не естетичного вигляду деякі репродукції російських художників і самодіяльні вирізки ілюстрацій з журналів, оформлені у папки. Як з'ясувалося, деякі вихователі користуються репродукціями художніх картин зі шкільних кабінетів (у складі комплексів «Школа-ЗДО» або близько розташованих шкіл).

Нас цікавило також, як практики дошкільної освіти розуміють феномен «емоційна виразність мови» і необхідність її розвитку у дітей (див. анкету **Додатку А.2**). Опишемо результати анкетування.

На перше запитання «Що ви розумієте під емоційно виразним мовленням?» 68% респондентів співвіднесли її з «правильною, гарною, інтонаційно виразним мовленням»; 22% - вважають, що це мовлення, «супроводжуване мімікою, жестами, інтонацією», 10% вихователів обмежилися відповідями «красиве, грамотне мовлення».

Відповідаючи на запитання «Як Ви вважаєте, у дітей Вашої групи мова емоційно виразна?», 66% вихователів дали негативні відповіді, а саме: «ні, мова у дітей невиразна, швидка», «мова чи тиха, або дуже гучна, з швидким темпом», «діти ковтають закінчення, не роблять пауз

між словами і фразами», 24% педагогів вважають, що в їх групах тільки у деяких дітей (від 3 до 5) мова можна назвати емоційно виразною, 10% - не впевнені, сумніваються, чи можна назвати мова їхніх дітей виразною.

Наступне запитання анкети «Назвіть засоби емоційної виразності мовлення» виявився важким для педагогів ЗДО. Так, 78% із них назвали «інтонацію і наголос», 12% - ще згадали «темп і паузи», 10% - ухилилися від відповіді.

На запитання «На яких заняттях Ви розвиваєте емоційно виразне мовлення дітей?» 38% вихователів відповіли «на всіх заняттях», 42% - на заняттях з розвитку мовлення, 20% педагогів розвивають емоційну виразність мовлення на заняттях з розвитку мовлення і художньої літератури, а також в іграх.

Відповіді педагогів на запитання «Який дидактичний матеріал Ви використовуєте для розвитку емоційно виразного мовлення?» були такими: дидактичні картини та ігри (38%); вірші, скороговки, чистомовки (40%); ігрові вправи, ігрові ситуації, ігри (12%), вправи на розвиток мовного апарату, постановку звуків, мовного дихання, інтонації (6%); казки й оповідання (4%). Як бачимо, ніхто з респондентів не назвав репродукції художніх картин як засіб розвитку емоційно-виразного мовлення дітей.

З метою з'ясування обізнаності батьків дітей експериментальної групи з картинами художників ми провели їх анкетування (в анкетуванні брали участь 60 батьків дітей старшого дошкільного віку м.Херсона) (див. зміст анкети **Додатку А3**).

На перше питання «Які картини і яких художників Ви знаєте?» Були отримані такі відповіді: 64% батьків назвали картину І. Айвазовського «Дев'ятий вал», ще 12% - знають І. Айвазовського та І.

Левітана, 8% - люблять і знають Пікассо, Реріха, 6% - Сальвадора Далі, Реріха, 10% - не відповіли на питання.

Відповіді на питання «Чи є у Вас в будинку картини (або репродукції) художників?» Були такими: «Ні» - 82%; «Так» (П. Пікассо, С. Далі, І. Айвазовський) - 2%; «є якась картина, не пам'ятаю художника, очевидно сучасного» - 4%; альбоми «Ермітаж» - 4%; альбоми «Російський музей», «Музей Західного мистецтва», «Ермітаж» - 8%.

На запитання «Як Ви залучає дітей до образотворчого мистецтва?» Лише 4% батьків відповіли, що їхні діти відвідують художню школу, решта 96% - дали негативні відповіді.

Метою наступного запитання «Чи відвідуєте Ви з дітьми музеї і картинні галереї?» було з'ясувати, чи відвідують батьки з дітьми музеї і картинні галереї. Виявилося, що 88% батьків не були самі в музеях міста та інших міст, і не водять дітей до музеїв, 2% батьків були з дітьми на виставці картин М. Реріха, 2% - на виставці картин П. Пікассо; 8% - були в музеях з дітьми на виставках картин сучасних одеських художників, але назвати їх не змогли. Як бачимо, сучасні батьки не цікавляться самі образотворчим мистецтвом і не долучають до нього дітей.

Отже, результати пошуково-розвідувального експерименту свідчать про недостатню роботу дошкільних навчальних закладів з репродукціями художніх картин. Причини такого становища ми бачимо в тому, що в Україні не видаються навчальні посібники для дошкільних установ; відсутні не тільки репродукції художніх картин, а й серії обов'язкових дидактичних картин; відсутні набори художніх листівок, які ілюструють зміст казок та оповідань для дітей. Вихователі самі не знайомі з творчістю українських митців, крім Т. Шевченка, Т. Яблонської, М. Івасюка, не знайомі з творчістю інших митців. Сучасні

батьки не цікавляться самі образотворчим мистецтвом і не долучають до нього дітей.

Разом із тим, як показав аналіз науково-методичної літератури, дітям дошкільного віку доступне сприйняття художніх картин, окрім того, вони є прекрасним засобом збагачення словника дітей емоційно-виразними засобами мови.

Метою констатувального експерименту було визначення рівнів розвитку образотворчо-мовленнєвої діяльності у дітей старшого дошкільного віку.

База дослідження: в констатувальному експерименті брали участь 50 дітей старшого дошкільного віку Херсонського ясла-садка № 18 Херсонської міської ради.

Виходячи з теоретичних основ нашого дослідження, на констатувальному етапі експерименту, нами були розроблені критерії та показники розвитку образотворчо-мовленнєвої діяльності у процесі сприйняття репродукцій художніх картин. Опишемо їх.

Когнітивний критерій із показниками: обізнаність дітей із художніми картинами; обізнаність із художниками – авторами картин: а) українськими; б) закордонними; розуміння дітьми змісту репродукцій художніх картин.

Репродуктивно-мовленнєвий критерій із показниками: повнота відтворення змісту репродукції художньої картини; самостійність побудови тексту; відповідність оповідання змісту картини.

Емоційно-виразному критерію відповідали такі показники: наявність вербальних (інтонаційних) засобів виразності; наявність лексико-семантичних і синтаксичних засобів виразності (образні вирази, омоніми, слова, що вжиті в переносному значенні, синоніми, крилаті вирази, поетичні рядки, прислів'я тощо); присутність у мовленні невербальних виражальних засобів (міміки, жестів, пози, рухів тощо).

Ураховуючи програмні вимоги, було здійснено добір різножанрових репродукцій художніх картин до кожного показника та критерію у межах певного вікового періоду з урахуванням особливостей сприйняття художніх картин дітьми старшого дошкільного віку.

Робота проводилася індивідуально з кожною дитиною протягом дня. В експерименті брали участь експериментатор і вихователі. Протягом дня дітям пропонувалося не більше 2-3 репродукцій картин. У вільний від занять час дитині показували картину.

Показ супроводжувався бесідою: «Чи знайома тобі ця картина?», «Де ти її бачив?», «Згадай, як вона називається?», «Хто її написав?», «Як прізвище художника?». З метою з'ясування розуміння дітьми змісту репродукції художньої картини дитині показували (в певному порядку і в різний часовий проміжок) картини різного жанру, з якими діти повинні бути ознайомлені ще з середньої групи (за вимогами програми).

Проілюструємо прикладами оповідань дітей.

Ігор С. за картиною І. Левітана «Золота осінь»: «Берізка. Будиночки. Осінь. Красивий настрій, тому-що погода сонячна, ясна. Дощу немає. Трава яскраво-зелена, а листя на березах жовті. Красива яблуня. Будиночки маленькі, у них живуть бідні люди ».

Максим Р. по картині А. Саврасова «Граки прилетіли»: «Білі берези. Вони стоять на березі ставка, їх багато. Граки в'ють гнізда. Це весна. Сніг тоне і на ньому сліди граків. Художник дуже красиво намалював граків ».

Прикметники, що характеризують тембр як змістовну сторону вираження емоцій у мовленні, оцінювалися 1-4 балами. Покажемо це на прикладі. У парі прикметників «нейтральний-радісний» ознакою «нейтральний» відповідав 1 бал, «слабо виражений радісний» - 4 бали.

Темп і сила голосу у мові, що характеризують динамічну сторону виразності мови, оцінювалися 1-3 балами. Наприклад: в анатомічній парі

прикметників «тихий-голосний» ознакою «тихий» відповідав 1 бал, «помірний» - 2 бали, «гучний» - 3 бали.

Виняток склала пара прикметників, що характеризують прояв емоції печалі, в якій ознакою «гучний» відповідав 1 бал, «помірний» - 2 бали, «тихий» - 3 бали.

На цьому етапі дослідження дітям пропонувалося розглянути репродукції картин із зображенням основних емоційних проявів: радості - «Мона Ліза» Леонардо да Вінчі, печалі - «Аленушка» В. Васнецова, подиву - «Портрет Ліни Кампінеану» Е. Мане, гніву - «Буря» І. Айвазовського, страху - «Іван-царевич на сірому вовку» В. Васнецова. Після розгляду картини у дітей запитували: Яка це картина: радісна чи сумна (сумна)? Що хотів показати художник на цій картині: гнів, страх, сум? Розкажи зміст картини. Розкажи, про кого або про що ця картина? Яка вона чи воно? Як художник показав радість, сум, страх? Що оточує героїв картини? Який краєвид оточує героїв?

Зазначимо, у мовленні дітей, як експериментальної так і контрольної груп, не були виявлені такі вербальні засоби виразності мови, як омоніми і крилаті вирази.

Діти старшого дошкільного віку практично не вживають невербальні засоби виразності в монологічного мовлення. Зазначені засоби не використовувалися дітьми в процесі відтворення складених ними оповідань за запропонованими картинам.

Наведемо приклади.

Саша К. ЕГ (картина Леонарда да Вінчі «Мона Ліза»): «На картині намальована актриса. У неї добрі, радісні очі. Я б хотів потрапити туди». При розповіді висловлювання дитини було задумливим, але буквально на другому реченні очі дівчинки засвітилися, а мимічні складки рота говорили про висловлення радості.

Паша М. КГ (картина І. Айвазовського «Буря»): «Буря на морі. Хвилі качають корабель. Але вона скоро закінчиться. Он там в небі сонце». При описі даної картини на обличчі дитини брови були зрушені, але не виражають почуття гніву, а наче засліплений сонцем, яке пробивається крізь похмурі чорні хмари. Куточки рота дитини були практично непомітно опущені вниз».

На основі середньоарифметичних розрахунків, отриманих даних за ступенями обізнаності з художніми картинами, художниками, розуміння змісту картини, повноти, відповідності і самостійності побудови розповідей за картиною, наявності лексико-семантичних і синтаксичних, вербальних і невербальних засобів виразності мови нами були виділені рівні розвитку образотворчо-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку: вище достатнього, достатній, задовільний, незадовільний.

Схарактеризуємо їх.

Вище достатнього рівня: діти легко і самостійно розпізнають і правильно називають всі жанри картин, назву картин і художників (не менше 15); описують їх; розуміють зміст картини будь-якого жанру, в розповідях передають основний зміст картини.

Діти самостійно складають зв'язні сюжетні розповіді відповідно до змісту картин; розуміють і з легкістю описують емоційні прояви в картинах за допомогою вербальних і невербальних засобів виразності мовлення: темп, сила голосу, наголос, паузи, ритм; міміка, жести, поза, рухи тощо; в своєму мовленні використовують до 5 образних виразів, 5 слів у переносному значенні, легко добирають омоніми, синоніми, знають прислів'я, крилаті вирази, поетичні рядки, уривки з пісень близькі до змісту картин.

Достатній рівень: діти дізнаються і правильно називають жанри тих репродукцій художніх картин, які часто використовуються на

заняттях: пейзаж, портрет, натюрморт; знають назву картини і художників (до 12); розуміють та описують зміст цих картин. Однак відчувають труднощі в назві окремих картин і художників. Діти самостійно складають зв'язні розповіді за змістом картин; розуміють та описують емоційні прояви в картинах за допомогою вербальних і невербальних засобів виразності мовлення: темп, сила голосу, наголос, паузи, ритм; міміка, жести, поза, рухи і т.п. , з підказкою та допомогою вихователя. У мовленні діти використовують до 3 образних виразів, до 3 слів у переносному значенні, підбирають омоніми, синоніми, прислів'я, крилаті вирази, поетичні рядки, уривки з пісень близькі за змістом до картини за допомогою педагога.

Задовільний рівень: діти не завжди правильно називають жанри, назву картин, їм важко назвати художника, який написав цю картину (до 5-8). Розуміють зміст картини; розповіді їх носять, в основному, описовий характер. Діти складають розповіді за допомогою вихователя. Мова цих дітей маловиразна. Інтенаційні і невербальні засоби виразності мови використовують з допомогою педагога. Використовуючи підказку вихователя, можуть пригадати вираз, слово в переносному значенні; слова-синоніми, можуть згадати уривки з поетичних творів, прислів'я.

Незадовільний рівень: діти знають до 3-4 назв картин, але не можуть назвати жанр і художника, які написали їх. Зміст картини передають перерахуванням окремих предметів, зображених на картині. Мова невиразна, діти не використовують інтонаційні засоби виразності (міміка, жести, рухи), їм важко передати настрій героя картини; відсутні образні вирази, слова в переносному значення, омоніми, синоніми, уривки з поетичних творів, пісень, крилаті вирази.

Кількісні дані рівнів розвитку образотворчо-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку представлені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Сформованість рівнів розвитку образотворчо-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку (констатувальний етап, %)

Група	Рівні			
	Вище достатнього	Достатній	Задовільний	Незадовільний
ЕГ	-	3	44	53
КГ	-	4	42	54

Аналіз результатів констатувального експерименту показав, що ніхто з дітей не досяг рівня «вище достатнього»; на достатньому рівні розвитку образотворчо-мовленнєвої діяльності було 3% дітей експериментальної та 4% - контрольної груп. На задовільному рівні знаходилося 44% дітей експериментальної і 42% - контрольної груп. Більшість дітей були на незадовільному рівні розвитку образотворчо-мовленнєвої діяльності: 53% дітей експериментальної і 54% - контрольної груп.

2.2. Зміст формувального етапу експерименту

В експериментальному дослідженні, дбаючи про розвиток у старших дошкільників образотворчо-мовленнєвої діяльності у процесі сприймання репродукцій художніх картин, ми спиралися на такі теоретичні положення щодо його організації: на теорію комунікативно-мовленнєвої діяльності (праці А.Богуш, Ф.Бацевича, І.Зимньої, І.Луценко, Н.Луцан, Т.Піроженко та ін.); про взаємозв'язок у комунікативно-мовленнєвої діяльності невербального та вербального спілкування (Е.Аматьєва, Л.Виготський, М.Лісіна, А.Лурія, С.Рубінштейн, С.Хаджірадева, Д.Ельконін та ін); про урахування

принципів навчання рідної мови, обґрунтовані А.Богущ, Н.Гавриш, Е.Коротковою, О.Ушаковою, Л.Федоренко та ін.; на теорію креативності (Б.Теплов, О.Артемова); вчення сутності розуміння (Н.Ваганова, А.Коваленко, Г.Костюк, Л.Моїсеєнко, В.Моляко, Н.Чепелева).

Є.Аматьєва визначає виразність (експресію) мовлення як комунікативну якість, що поряд з правильністю, точністю, чистотою, образністю становить сутність поняття «культура мови», основи якої закладаються в дошкільному віці. Йдеться про те, що мовлення дітей старшого дошкільного віку можна вважати виразним, якщо вони володіють доступними їхньому розумінню мовними та немовними засобами виразності й використовують їх у діалогічній і монологічній мові для вираження чи передачі емоцій, свого ставлення до інформації, співрозмовника. Засвоєння дітьми, а потім самостійне використання в мові засобів виразності складають основне завдання навчання дошкільнят виразності мовлення. Провідною функцією мови є комунікація, сутність якої полягає в тому, що мова використовується для інформаційного зв'язку між членами суспільства. Їй підкоряються всі інші функції. Комунікація – це форма зв'язку, процес повідомлення інформації, акт спілкування між двома і більше людьми, обмін думками, відомостями, ідеями; специфічна форма взаємодії в процесі їх пізнавальної побутової та трудової діяльності [1, с.233].

Структурними елементами комунікації виступають: відправник інформації (суб'єкт, частіше людина), процес її передачі, одержувач інформації (інша людина, група людей). Комунікація – двосторонній потік інформації. Комунікативний процес – це взаємодія типу «Я-Я», «Я-Ми», «Ми-Ми». Комунікація виконує такі функції: інформаційну (реалізується в навчально-виховній діяльності); пізнавальну (розуміння і вивчення навколишнього, особистості, колективу, себе); експресивну (дає змогу доступно, цікаво і емоційно передати знання, вміння та

навички); управлінську (допомагає керувати своєю поведінкою і висловлювати на інших людей).

Комунікативна спрямованість навчання рідної мови, як провідний принцип дошкільної лінгводидактики, визначає мету – забезпечити оволодіння дітьми мовою як засобом спілкування. Структурною одиницею спілкування вчені виділяють діяльний акт породження мовного висловлювання (Л. Виготський, А. Леонт'єв, А. Маркова), що містить ряд етапів: 1) етап мотивації та первинної орієнтації в проблемній ситуації, 2) етап мовної інтенції (наміру), 3) етап внутрішнього програмування мовного дії, 4) етап реалізації внутрішньої програми: семантична, граматична, акустико-артикуляційна і моторна реалізація програми. Модель породження мовного висловлювання, на думку А. Леонт'єва, можливо використовувати і для представлення послідовності етапів (фаз) спілкування як діяльності [4, с.135].

Лінгвістика мовну діяльність визначає як «спеціалізоване використання мови в процесах взаємодії між людьми; частковий випадок діяльності спілкування з застосуванням мовного коду» [11, с.323].

Проблема комунікативного підходу була розроблена вітчизняними (М. Вашуленко, А. Маркова, Є. Пассов, М. Пентилюк, В. Скалкін) і зарубіжними методистами (У. Літлвуд, Г. Лозанов, Р. Олрайт, Г. Піфо, С. Савіньон, Г. Уідсон). Реалізацію принципу комунікативної спрямованості навчання вчені пов'язують з такою організацією навчального процесу, яка моделювала б процес спілкування, тобто зі створенням на навчальних заняттях умов для мовного спілкування (Є. Пассов), включенням засвоєння мови в діяльність мовного спілкування (А. Маркова), з практичною спрямованістю навчання мови (М. Пентилюк).

Специфіка вікового етапу дошкільного дитинства накладає свій відбиток на реалізацію принципу комунікативної спрямованості навчання. Оволодіння мовою як засобом спілкування передбачає розвиток мовного спілкування як діяльності - формування комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку, її структурних компонентів: потребнісно-мотиваційної сфери, дій і засобів спілкування.

Дитина дошкільного віку постійно перебуває в ситуації, в якій здійснюється спілкування, розпоряджаючись обмеженим запасом вербальних засобів (фонетичних, граматичних, лексичних), і саме, наявність сформованої потреби в спілкуванні з дорослими і ровесниками стимулює його до накопичення відповідної кількості вербальних і невербальних засобів, володіння якими досить для досягнення взаєморозуміння з оточуючими.

У відповідності з теоретичними основами і принципами побудови експериментального дослідження виділено педагогічні умови, а саме: розуміння дітьми змісту репродукцій художніх картин; взаємозв'язку (інтерації) навчально-мовленнєвої, художньо-мовної і образотворчої діяльності дітей; збагачення лексичного запасу дітей емоційно-виразними засобами мовлення; стимулювання вербальних і невербальних емоційно-виразних засобів мовлення в комунікативно-мовленнєвій діяльності; наявність емоційно-позитивних стимулів творчої імпровізації комунікативно-мовленнєвої діяльності з репродукціями художніх картин.

На першому, когнітивно-збагачувальному етапі експерименту, ми ставили за мету ознайомити здобувачів дошкільної освіти з художниками, репродукціями художніх картин (вітчизняними та зарубіжними).

Серед провідних форм варто виокремити заняття з образотворчої діяльності, бесіди, ознайомлення з навколишнім, природою. Основними методами роботи з дітьми на цьому етапі були ознайомчі бесіди, розповіді вихователя, спостереження, спрямовані на формування у дітей сприйняття в навколишньому світі світлових, просторових, кольірних явищ та їх співвідношень, дидактичні ігри, читання віршів, казок близьких за змістом картин, розгляд картин – у повсякденному житті, у грі, у трудовій діяльності, спостереження в природі на заняттях з ознайомлення з навколишнім світом, з природою. На заняттях з образотворчого мистецтва – образотворча діяльність дітей з метою формування естетичного відчуття кольору, ознайомлення дітей з кольорознавством, аналіз художніх картин, співвідношення світла і кольору в картині, просторової композиції (зображення величини предмета на різних відстанях (передній і задній план), їх форми і розміщення на картині, ознайомлювальний розповідь вихователя про засоби виразності, про жанри образотворчого мистецтва і про художників.

На першому етапі реалізувалися такі педагогічні умови: збагачення лексичного запасу дітей емоційно-виразними засобами мови.

Другий – репродуктивно-діяльнісний етап передбачав навчання дітей використанню емоційно-виразних засобів мови в процесі сприйняття поза заняттями та на різних видах занять репродукцій художніх картин.

Використовувалися такі форми роботи з дітьми: художні студії, інтегровані заняття, заняття з художньої літератури. Серед основних методів роботи – читання і заучування віршів, ігрові лексичні та мовні вправи, мімічні вправи, етюди, психогімнастика, ігри-емпатії, слухання музики під час читання віршів, при розгляданні картини та в процесі

міні-вернісажу, образотворча діяльність, дидактичні ігри поза заняттями і на заняттях.

Реалізувалися така педагогічна умова як: збагачення у комунікативно-мовленнєвій діяльності лексичного запасу здобувачів дошкільної освіти невербальними та вербальними емоційно-виразними засобами.

Мета третього - комунікативно-креативного етапу передбачала заохочення старших дошкільників до активної творчої комунікативно-мовної діяльності з репродукціями картин поза межами заняття.

Основні форми роботи, які було використано нами на цьому етапі: музей образотворчого мистецтва, екскурсії, виставки, художня студія. У змістовому аспекті роботи ми передбачили подальшу активізацію у спілкуванні дітей емоційно-виразних засобів мови при сприйнятті поза заняттями репродукцій художніх картин – вернісажі, екскурсії, виставки створених дошкільниками картин, де екскурсоводами могли бути і діти, і дорослі.

Педагогічними умовами виступили: використання творчої імпровізації в комунікативно-мовленнєвій діяльності з РХК (репродукціями художніх картин) при наявності ЕПС (емоційно-позитивних стимулів).

Заключний етап - оцінно-експресивний передбачав залучення дітей в оцінно-мовну діяльність у зв'язку зі сприйманням художніх репродукцій.

Основними формами роботи на цьому етапі були: конкурси, вечори поезії, прослуховування записів екскурсоводів. Методи робота: прослуховування записів, бесіди, читання поетичних творів, театралізовані, сюжетно-рольові ігри.

Педагогічними умовами на даному етапі виступили: використання творчої імпровізації в комунікативно-мовленнєвій діяльності з

обов'язковою наявністю емоційно-позитивних стимулів, взаємозв'язок (інтерація) мовної, ХМД (художньо-мовленнєвої діяльності) та образотворчої діяльності дітей.

Згідно з етапами дослідження був розроблений перспективний план роботи з репродукціями художніх картин протягом року, що охоплює всі форми роботи та види діяльності (див. **Додаток Б**).

Виходячи з особливостей сприйняття дітьми старшого дошкільного віку репродукцій художніх картин (змісту, засобів виразності, художнього образу), приступаючи до першого етапу дослідження, нами перш за все були дібрані нові й раніше переглянуті дітьми репродукції художніх картин. Серед них: українські художники: С. Світославський «Дніпровські пороги», К. Костанді «Гуси», М. Пимоненка «Перед грозою», А. Шовкуненко «Дуби», К. Білокур «Польові квіти», Т. Шевченка «Автопортрет», Т. Яблонська «Льон», «Зимовий день у Седневі», «В українському дитячому саду», Є. Миронова «Новий рік», «Ранковий іній», «Дворик», В. Подобєд «Святковий натюрморт», «Осінь алея».

Російські художники: І. Шишкін «Зима», «На північ від Санта Клауса», «Дощ у дубовому лісі», А. Куїнджі «Місячна ніч на Дніпрі», А. Саврасов «Граки прилетіли», І. Левітан «Весна. Велика вода», «Березень», «Золота осінь», В. Поленов «Золота осінь», «Перший сніг», І. Айвазовський «Буря на Льодовитому океані», «Корабельна аварія», «Прибій біля кримських берегів», «Неаполітанська затока вранці», «Вид Одеси в місячному світлі», «Чорне море», В. Бакшеев «Блакитна весна», К. Петров-Водкін «Ранковий натюрморт», І. Машков «Ананаси і банани», П. Кончаловський «Бузок», І. Рєпін «Стрекоза», В. Васнецов «Оленка», «Богатирі», «Іван-царевич на сірому вовку», «Баба Яга», «Спляча красуня», «Царівна-жаба».

Зарубіжні художники: П. Пікассо «Хлопчик з голубом», п.-о. Ренуар «Дівчинка з лійкою», «Дівчинка з обручем», «Дівчинка з парасолькою», Леонардо да Вінчі «Мона Ліза» (Джоконда), Ван Гог «Весняна рибалка».

Експериментальний матеріал про художників та їх картини подано **в додатку В.**

Перелік творів пейзажного живопису, рекомендований до застосування у ЗДО (за програмою «Дитина») подано **в додатку Г.**

До кожної картини були складені тематичні словнички, а також підібрані уривки віршів, прислів'я, приказки. Про кожного художника був підібраний автобіографічний матеріал і адаптовано його зміст віковою сприйняття дошкільнят. Проілюструємо прикладами.

Т. Яблонська «Льон»

Словник: земля, поле, льон, снопи, урожай, відчуття тепла, спокійне, горде, неголосний, хвилясті смужки стерна, жінка-трудівниця, велична, материнська ніжність, краса.

Образні вирази: сині вогники квіточок, неголосний світлоносний акорд, льон - ленок – блакитний вогник.

Прислів'я: «Що в серпні збереш, з тим і зиму проведеш».

Вірш: В. Бичко «Спасибі»...

Автобіографічна довідка: Лірична картина «Льон» знаменує любов художниці до рідної природи. Вона виросла на лоні мальовничої української природи, серед лісів, луків і полів. В Україні завжди вирощували льон, він дуже красиво цвіте: «Ніжно-блакитні поля квітучого льону і його золотисто-зелені коробочки лежать десь на самому дні моїх дитячих неясних, але дуже важливих для мене спогадів, знову-таки, як у прекрасному сні, осяяв усе життя», - згадувала художниця.

Тетяна Яблонська – одна з найвидатніших жінок-художниць ХХ століття. «Коли в юності бачила падаючу зірку, я завжди говорила: «Хочу бути хорошим художником. Інших бажань не загадувала» (Т. Яблонська).

Її картина живе, дихає і створюється враження, що всі ми знаходимося на цьому полі.

Матеріал до розповіді вихователя: «Жінка-трудівниця. Вона спокійна. Обличчя в неї ніби освітлено світлом. Жінка в'яже льон у пучки і становить в невеликі снопи. Вона робить це неквапливо, без зайвої метушні, ніби відчуваючи значимість своєї праці. Її обличчя і горда постать випромінюють урочисту радість. Вона задоволена результатом своєї праці, радіє рясного урожаю.

Колірна гама цього полотна не яскрава. Автор не випадково уникає яскравих кольорів. Жовто-коричневі тони передають стан природи, час збору врожаю. Поле відпочиває після великої напруги. Воно дало людям гарний урожай льону. Ще зовсім недавно поле весело блискало яскраво-блакитними вогниками квіточок, а тепер лежить спокійне і горде, відчуваючи вагомість зрілих стебел. Відчуття тепла, яке ніби випромінює картина, зігріваючи наші погляди, створює певне співвідношення фарб: жовтої, коричневої, темно-червоною, зеленою. Всі вони немов злилися в один неголосний світлоносний акорд, і полотно забарвилось теплими, приглушеними тонами. Поле золотиться в м'якому сяйві надвечірній пори, щедро віддаючи людям силу, красу, багатство.

Придивіться: художник малює фігуру жінки в центрі картини на передньому плані. Ось вона стоїть перед нами – спокійна, серйозна, велична. У цю мить її не можна відокремити від поля – вони, здається, злилися один з одним. Ласкаві руки жінки ніби обіймають пучок льону. Її плавні рухи сповнені материнською ніжністю.

У цій картині все живе. Поле – воно хвилюється, ніби все відчуває і розуміє. Зверніть увагу на те, як художниця малює поле. Воно покрите хвилястими смужками стерна, яке, ритмічно звиваючись, наче огортають ноги своєї турботливої господині. Здається, що поле дякує людині за її працю. Воно радісно біжить за горизонт, стелиться жовтими й зеленими килимами, ніби кличе нас на свої неосяжні простори. І люди поспішають до землі на її заклик.

Трудівниця з картини Тетяни Яблонської – красива. Прекрасно її обличчя, яке вражає здатністю любити все живе навколо».

Матеріал до розповіді вихователя: «Зверніть увагу на картину Катерини Білокур «Польові квіти». Ви відчуєте погляд художниці – здивований, захоплений, хвилюючий. Вона пильно вдивляється в різноманітність рослинного світу, милуючись красою природи. Художниця закохано «купається» в квітках. Зануримося і ми в це море. Яких тільки квітів тут немає! Спробуємо назвати їх. Ось ромашки з волошками, ніжно виглядають з квіткової піни в центрі картини. Нижче грають кульки конюшини. Не пропустимо і синіх зірочок Петрових бутончиків. Наш погляд перебігає від квітки до квітки: чарівні топірці, розкішний жовтий коров'як, двогубі квіточки шавлії, примхливий зозулинець, привітна Іван-та-Мар'я, веселі грицики, ніжні Смолянка, золотистий льонок, в'юнки, козельці, курячі оченята. Можна годинами розглядати полотно і всього не побачиш. Стільки квіточок - ласкавих і скромних - дивляться на нас з картини. І кожен з них і всі разом начебто дихають і сміються. Тут ніби скупчилося все багатство землі, виплекане сонцем.

Чи довго малювала художниця свою картину? Так, чимало часу пішло на створення такої краси. Кожна квіточка Катерина Білокур малювала тільки з натури. Днями, тижнями, а то й місяцями блукала рідними полями, відшуковуючи серед дивного світла квітів саме той

промінець краси, який відразу збуджував її творчу фантазію. Катерина Білокур вміла побачити мальовничість і незвичайність у звичному, на перший погляд, рослину. Ця увага до рослин відбивалося, як в дзеркалі, в її картинах.

Художниця ретельно вимальовувала кожную рисочку, кожную прожилку на квітковому пелюстку, гранично наближаючи зображення до природи. Придивіться до польових квітів на її картині – яке майстерність відтворення форм і фарб рослинного світу! У картині немає повторів – кожна квітка виграє особливим, лише йому властивою красою.

Зверніть увагу на розташування кольорів на полотні – вони розташовані по всій картині, ніби утворили хоровод навколо її центру. Наші очі обов'язково зупиняться в цьому місці. Квіти начебто розступилися, утворивши невелику «віконце», крізь яке з квіткової хащі виринають золотисті колоски. Чому в самому центрі полотна, ніби на почесному місці, художниця розміщує колоски? Мабуть, вона хоче підкреслити вагомість і значимість хлібного колоса як основи людського життя. Ця деталь в картині - не випадкова. Хлібний колос – володар полів – царює в живому колі квітів, немов об'єднуючи рослини в могутньому устремлінні до сонця. Так із маленьких подробиць на картині виростає велика поезія природи.

Відзначте, яке глибоке й тонке відчуття кольору випромінює полотно. Так, неможливо відтворити словами багатство палітри Катерини Білокур. Ось горять усі відтінки червоного - від блідо-рожевого до густо вишневого і бузково-фіолетового.

Око милується виблисками жовтого і оранжевого кольорів. Блищить соковита зелень листочків. Але це все підпорядковано єдиній кольором, який превалує на картині.

Визначте його самостійно. Квіти ніби гойдаються в синьо-блакитному серпанку. М'якими хвилями – від ніжно-блакитного до густого синього – перекочується цей колір по полотну. Чому художниця заливає картину загадковим синім світлом? Що нагадує вам це таємниче марево? Як найсолодша мрія примарна і трепетна, як прекрасний сон – дивний і фантастичний, у якому наша свідомість занурюється в цю картину. Часом здається, що ми потрапили в казку – прекрасне царство флори. З картини ніби ллється тиха чарівна музика, в такт якої злегка погойдуються квіти.

Які почуття народжує у вас споглядання картини? Якщо душа світлішає і радіє, то це вірна ознака того, що художниця змогла розкрити вам свою таємницю Катерини Білокур, яка спіткала силу квітів. Чи зрозуміли ви її? Ця сила – в красі. Серцем сприйняла художниця виразний знак уваги, який земля посилає людям. Природа дарує нам квіти як свідчення краси, як найбільше доказ її існування в цьому світі. Не можна любити свою землю, дивлячись на неї байдужими очима. Цю істину стверджує творчість славетної українки, все життя якої була заповнена дивовижною жагою краси та полум'яною любов'ю до рідного краю.

Алгоритм роботи з розвитку образотворчо-мовленнєвої діяльності подано в додатку Д.

Проілюструємо фрагмент експериментального заняття.

Заняття з ознайомлення з природою

Тема: Бесіда за картиною І. Шишкіна «Дощ в дубовому лісі».

Мета: Вчити дітей розглядати репродукцію художньої картини, виділяти і називати художні засоби виразності: колір, фон, настрій, висловлювати своє ставлення до картини.

Словник: дощ, ліс, дубовий, дощовий, холодний, затяжний, дрібний, сильний, багатий, дощик, дощик-дощик, дуб-дубочок, волога, дощова, туман, стволи, як у дзеркалі.

Матеріал: репродукція картини І. Шишкіна «Дощ в дубовому лісі», набір листівок з картини І. Шишкіна «Дощ в дубовому лісі», вірші, загадки, прислів'я про дощ, грамзапис шуму дощу.

Хід заняття: вихователь загадує загадки про дощ.

Діти відгадують загадки. Слухають грамзапис шуму дощу. Бесіда про дощ: Хто з вас любить дощ? Хто не любить дощову погоду? Чому? Який буває дощ? (Весняний, теплий, осінній, холодний, короткочасний, затяжний, дрібний, злива і т.д.). Навіщо потрібний дощ? Яку користь він приносить? Хто знає вірші про дощ (Діти читають вірші З. Александрової «Дощик», С. Маршака «Дощ», потішку «Дощик-дощик»).

Вихователь: сьогодні ми з вами познайомимося ще з однією картиною І. Шишкіна «Дощ в дубовому лісі»:

- Одного разу, коли художник Іван Іванович гуляв у лісі, почався дощ. Іван Іванович розкрив парасольку і довго-довго спостерігав, як краплі дощу капали на листочки, траву, на дуби, обмивали стовбури дерев, зволожували землю, залишали озерця води. Він любив дощову погоду. Прийшов додому і вирішив все це зобразити фарбами на полотні. Так з'явилася картина «Дощ в дубовому лісі». Тепер ви розкажіть, якими фарбами зобразив художник картину?

Іра П.: Йде дощ у лісі. Він падає на дерева, миє листочки, вони мокрі, блищать, трава мокра, як росаю покрита. Краплі дощу біжать по стовбурах дерев. У лісі тихо, тільки чутно шум дощу: кап-кап-кап. А крапельки дощу як намистинки блищать або як срібло.

Оля Д.: На картині зелений колір – це ліс, дерева, сонця немає, йде дощ, тому він неяскравий, темний, але віє свіжістю. Є і коричневий

колір, це стовбури дерев, і блакитно-сірий, це небо і вода. А ось тут ще жовтенький.

Вихователь читає вірш М. Некрасова «Перед дощем». Запитає дітей:

- Діти, як ви розумієте такі слова вірша: «Тужливий вітер жене зграю хмар на край небес, ялина надламана стогне, глухо шепоче темний ліс».

"Ілля П.: Вітер виє перед дощем, він жене хмари дощові, тому всі дерева шумлять і хитаються.

Вихователь: А на картині відчувається вітер?

Іра К.: Ні, вітру немає, йде дощ, вітер ущух, все спокійно, дерева і трава радіє дощу.

Вітер виє тільки перед дощем.

Вихователь: Подивіться уважно, які дерева ви дізналися в лісі? (Діти називають). - Так, це дуб.

Читає вірш І. Токмакової «Дуб»

Дуб дощу і вітру

Зовсім не боїться.

Хто сказав, що дубу

Страшно простудиться?

Адже до пізньої осені

Він стоїть зелений.

Значить, дуб витривалий.

Значить, дуб зелений.

Розповідь вихователя по картині:

- Дубовий ліс. Довго не було дощу. І ось нарешті пішов дощ. Йде теплий літній дощ. Дубовий ліс, змучений спрагою, п'є його з насолодою. Деревина розкинула свої віти. Від вологи блищать листя. Мокрі стовбури дубів, які намальовані близько від нас (показує)

зображені чітко, темно-коричневою фарбою. А ці дерева, що в дали, їх покрив туман. Їх нам погано видно, їх стовбури здаються сірими. Але не дощ, не туман не псують гарного настрою. Не всі небо вкрите хмарами, подекуди пробиваються жовті сонячні промінчики. Ліс вмився чистою дощовою водою. Травка піднялася назустріч приємним дощовим крапельок і ніби прислухається до шуму дощу. Все навколо – земля, трава, дерева – дихають свіжістю. Великі калюжі, які дощ залишив на дорозі, весело блищать, в них, як у дзеркалі, відбиваються дерева. Художник намалював картину спокійним тоном зеленого, жовтого, сірого, блакитного і коричневого кольорів. Передав спокійний настрій лісу.

На столах у дітей репродукцію цієї картини з набору листівок. Діти розглядають їх, складають розповіді, читають знайомі вірші.

На другому **репродуктивно-діяльнісному** етапі ми ознайомлювали дошкільників із репродукціями художніх картин як на інтегрованих заняттях (розвиток мови, ознайомлення з оточуючим, з природою, художня література, музичне заняття, образотворча діяльність). Залучали дітей до роботи з репродукціями художніх картин в повсякденному житті: у художній студії, на виставках відомих картин.

Третій – **комунікативно-креативний** етап передбачав обов'язкове відвідування дітьми художньої студії, в якій ми знайомили дітей з творчістю художників, проводили бесіди про художників, вчили їх бути в художньому музеї екскурсоводом. Періодично у залі організовували для дітей інших груп виставку репродукцій художніх картин, де діти з експериментальної групи розповідали про художників та зміст картин, проводили екскурсії.

Інтегроване заняття (ознайомлення з навколишнім, природою, розвиток мовлення).

Тема: Бесіда про творчість української художниці Є. Миронової.

Мета: ознайомити дітей із творчістю української художниці Є. Миронової; вчити дітей виділяти художньо-виражальні засоби в змісті картин; порівнювати колірну гамму, фон, настрій картини; передавати зміст картини, використовуючи емоційно-виражальні засоби мови, прислів'я, образні вирази, уривки віршів .

Матеріал до заняття: репродукції картин Є. Миронової «Ранковий іній», «Новий рік», «Дворик», вірші, прислів'я.

Хід заняття: Вихователь: Діти, подивіться уважно на ці картини. Ми вже їх розглядали. Згадайте, як називаються ці картини і хто їх написав? - Так, правильно Єлизавета Федорівна Миронова. Сьогодні ми поговоримо з вами про творчість української художниці Єлизаветі Федорівні Миронової. (Показує портрет художниці).

Розповідь вихователя:

- Дитинство маленької Лізи пройшло в селі, серед прекрасної української природи. Улюблена пора року Єлизавети Миронової - зима. Живуть в її пам'яті дитячі спогади про різні етюдах життя: як ходили вони з мамою в ліс по дрова. Ліза одягала тоді старий дідусів кожух, взувала великі мамині чоботи, брали з собою сани, щоб дрова везти. Дівчинка любила ходити по глибоких заметах снігу, який іскрився і виблискував на сонці. І сьогодні Єлизавета Федорівна наче відчуває запах сіна, складеного у великій стіг при дорозі до лісу. Їй дуже подобаються білі простори, кришталева свіжість і прозорість зимового повітря, на тлі якого так весело виблискують яскраві фарби. Тому й зима на її картинах така барвиста, весела, святкова, урочиста, бажана.

- Діти, подивіться уважно, яка картина вам найбільше подобається і чому?

Ігор С.: Мені подобається картина «Новий рік». Це урочиста, святкова, весела картина як і свято Новий рік. Я люблю Новий рік, я його так чекаю, що цілу ніч не сплю. Дивлюся на цю картину і мені

здається, що до мене прийшов Новий рік і мені зараз дадуть подарунок. Я б сказав, що ця картина дихає святом, вона дарує мені свято.

Художниця Єлизавета Миронова напевно теж любить Новий рік і фарби в неї яскраві: зелені, білі, червоні, жовті, загалом, веселі. Я знаю вірш про Новий рік (читає вірш Є. Трутневой «З Новим роком»).

Карина М.: А мені подобається картина Е. Миронової «Дворик». Коли я на неї дивлюся, мені здається, що я у бабусі в гостях на Різдво. Ця картина така весела, я б сказала сніжна, зимова, морозна. Сніг блищить на сонці, а на деревах, покритих снігом, сидять, як яблука червоні, снігурі, або ще як червоні кетяги горобини, горобина росте у дворі у моєї бабусі. Мені здається, що на картині зобразила Миронова січень, тому що: «У січні, в січні, багато снігу на дворі. Сніг на даху, на ганочку. Сонце в небі блакитному. У нашому будинку топлять печі. В небо дим йде стовпом »(С. Маршак).

Вихователь: Діти, хто ще знає віршу, які б підійшли до змісту цієї картини?

Діти читають вірші І. Сурікова «Дитинство», А. Блоку «У березні», В. Берестова «Снігопад», Є. Благиної «захрумтіла крижинка».

Оля Д.: А я хочу, щоб ви відгадали, яка картина мені подобається: «У нас взимку сад зацвів білим світлом ніби влітку. Що це?

"Діти: Іній, іній.

Оля Д.: Так, мені подобається картина «Ранок іній». На цій картині все, як у казці, як у крижаному царстві, як в сріблі. Напевно, це січень, тому що «в січні, в січні всі дерева в сріблі». Ми живемо в своєму будинку, і коли я взимку вранці виходжу на вулицю, я потрапляю в крижаний палац. На деревах іній білий-білий, пухнастий-пухнастий, як ніби їх цукром або ватою обсипали. Підйду до дерева, потрушу, і весь

іній падає на мене сніговим дощем. З цієї картини віє зимової ранкової свіжістю, хочеться співати й стрибати.

Вихователь звертається до дітей, хто ще хоче розповісти про ці картини, згадати вірші, прислів'я про зиму, загадки.

Конспект заняття з розвитку образотворчо-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку з теми «Захід сонця на Дніпрі» (за картиною С.Бердник) подано в **додатку Е**.

На заключному 4 етапі **оцінно-експресивному** було організовано прослуховування записів дитячих оповідань (екскурсоводів) з міні-галереям, конкурси, вечори поезії.

Конкурс «Знавці» (вернісаж)

Мета: активізувати знання дітей про художників, їх картини; стимулювати емоційно-виразну мову дітей-екскурсоводів.

Матеріал: вернісаж знайомих художніх картин у залі. Музичний супровід.

Хід конкурсу: Вихователь звертається до гостей (батьки, діти інших груп), повідомляє, що сьогодні наші діти будуть екскурсоводами в нашому художньому музеї. Кожен екскурсовод буде розповідати про один художника і двох його картин. А журі (діти експериментальної групи) вибере кращих екскурсоводів і розкажуть, чому їм сподобався цей екскурсовод. Наведемо приклади розповідей екскурсоводів та їх оцінки членами журі.

Настя Г. (до картин І. Шишкіна «Зима», «На північ від Санта Клауса»): Відгадайте загадку: «Прийшла дівчина Біляна, побіліла вся поляна». Що це? Також називається картина російського художника Івана Івановича Шишкіна (вказує на картину жестом руки). Він дуже любив російську природу і багато писав про неї картин. На картині «Зима» художник написав зимову природу. Зима – чарівниця. Вона зачаровує природу, прикрашає її небаченими нарядами. Стовбури, кущі

та дерева, високі трави опушені блискучим інеєм, по якому ковзають сонячні промені. Сонячні промені обсипають все холодним блиском алмазних вогнів. У лісі урочисто, світло і тихо. Небо над головою дуже світле, майже біле і десь в далеке наче свинцеве. Ось-ось піде густий сніг. Вся земля вкрита сяючим, білим, м'яким снігом. Повітря морозний і тонкий, голочками коліт щоки. Дерев, покриті білими шапками, ніби вросли в сніг. Такий же білий, пишний наряд є на сосні в картині І. Шишкіна «На північ від Санта Клауса» (вказує на картину жестом руки). Самотня красуня сосна коштує на обриві. Вона горда і неприступна на тлі нічного синьо-зеленого неба. На небі повисли як безформні шматки вати - хмари. У небі самотня місяць. Вона порушує спокій неприступною красуні - сосни. (Дитина розповідає уривок з вірша М. Лермонтова).

Коля М. (до картини І. Айвазовського «Буря на Льодовитому океані», «Корабельна аварія», «Прибій біля кримських берегів», «Неаполітанська затока вранці», «Вид Одеси в місячному світлі», «Чорне море»): Любіть ви море? Свою любов морю віддав російський мариніст Іван Костянтинович Айвазовський. На картинах (вказує жестом) І. Айвазовського море хвилясте, ласкаве, добре, співає, світле, чорне, бурхливе. Художник любив малювати затишні тихі гавані, безмежні дали, вогняні заходи сонця, місячне відображення в хвилях, що мчать по небу хмари, шалені морські шторми. Для написання моря художник використовував чисті, прозорі тони - від блакитного і яскраво-зеленого до ніжно-палевого. (Дитина читає уривок вірша Т. Білозьорова «Біля моря»).

Наведемо приклади оцінки журі оповідань дітей.

Артем Т.: Мені сподобалася розповідь екскурсовода Насті Г. Розповідь за картинами про зимову природі «Зима», «На північ від Санта Клауса» російського художника Івана Івановича Шишкіна.

Екскурсовод красиво, точно розповів про картини, про те що написано на них. Загалом, розповідь екскурсовода Насті Г. навіює рядки вірша С. Єсеніна.

Валя С.: Я виділила для себе розповідь екскурсовода Колі М. Розповідь за картинами про море мариніста Івана Костянтиновича Айвазовського. Розповідь екскурсовода наче ввів нас в розмову без слів з морем на картинах І. Айвазовського. Так і ллються рядки вірша Ф. Тютчева.

Фрагменти експериментальних занять з розвитку образотворчомовленнєвої діяльності подано в **додатку 3**.

На даному етапі експерименту проводилися також вечори поезії, літературні вечори, де діти загадували загадки, читали вірші, створені за репродукціями художніх картин власні оповідання.

2.3. Характеристика результатів прикінцевого зрізу дослідження

На заключному етапі дослідження досліджувалася ефективність розробленої методики розвитку образотворчомовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку під час сприйняття репродукцій художніх картин. З цією метою були проведені підсумкові зрізи для визначення рівнів розвитку образотворчомовленнєвої діяльності здобувачів дошкільної освіти. Дітям експериментальної та контрольної груп до виділених критеріїв та показників ми пропонували завдання за аналогією до констатувального етапу експерименту.

На основі порівняльного аналізу сформованості ступеня розвитку образотворчомовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку за кожним критерієм були виведені рівні сформованості емоційно-виразного мовлення дітей старшого дошкільного віку в процесі сприйняття змісту репродукцій художніх картин: вище достатнього, достатній, задовільний, незадовільний.

Результати статистичної обробки та узагальнення інформації заключного зрізу свідчать про те, що відбулися значні позитивні зміни в експериментальній і контрольній групах, що відображено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Порівняльні дані рівнів розвитку образотворчо-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку в процесі сприйняття репродукцій художніх картин (%)

Групи	Рівні (%)							
	Вище достатнього		Достатній		Задовільний		Незадовільний	
ЕГ	-	20	3	53	44	27	53	-
КГ	-	3	4	17	42	43	54	37

Відповідно до показників таблиці 2.2, рівня вище достатнього досягли в експериментальній групі 20% дітей (до навчання не було), а в контрольній стало 3% (до навчання не було). Більшість дітей ЕГ, як показує таблиця, досягла достатнього рівня 53% (до навчання було 3%); в контрольній групі було 4%, а стало 17%. Задовільний рівень засвідчило 27% експериментальної групи (було 44%) і в контрольній групі 43% дітей (було 42%). На рівні нижче задовільного в експериментальній групі дітей не виявлено (було 53%), у контрольній групі залишилося 37% (було 54%).

Отже, отримані дані заключного етапу експерименту свідчать про значні позитивні зміни в експериментальній групі в кількісній та якісній характеристиці рівнів розвитку образотворчо-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку в процесі сприйняття репродукцій художніх картин.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі досліджено вплив змісту репродукцій художніх картин на розвиток образотворчо-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку.

Науково обґрунтовано й розкрито сутність дефініцій «образотворчо-мовленнєва діяльність», «художньо-мовленнєва діяльність», «художньо-мовленнєва компетентність». Ці визначення подано в авторському тлумаченні та у тому варіанті, у якому вони сформульовані в новій редакції 2021 року Базового компонента дошкільної освіти.

Художнім картинам як засобу мистецтва живопису властива особлива здатність порушувати творчу уяву, що нерозривно пов'язано з розвитком словесної творчості дітей дошкільного віку, а ще ширше – із формуванням загальних художньо-творчих здібностей дітей. Науковці підкреслюють необхідність використання таких засобів образотворчого мистецтва як художні картини для розвитку творчих мовних здібностей унаслідок труднощів розвитку словесної творчості з таких причин: недостатність сформованості психічних процесів – мислення, сприйняття, уяви, обмеженим життєвим досвідом, нерозвиненою мовною здатністю, відсутністю опори на зовнішні об'єкти, які компенсуються використанням репродукцій художніх картин.

Під час здійснення констатувального дослідження виявлено показники, критерії та схарактеризовано рівні розвитку образотворчо-мовленнєвої діяльності старших дошкільників під час сприймання художніх репродукцій.

Виходячи з теоретичних основ нашого дослідження, на констатувальному етапі експерименту, нами були розроблені критерії та показники розвитку образотворчо-мовленнєвої діяльності у процесі сприйняття репродукцій художніх картин.

Когнітивний критерій із показниками: обізнаність дітей із художніми картинами; обізнаність із художниками – авторами картин: а) українськими; б) закордонними; розуміння дітьми змісту репродукцій художніх картин.

Репродуктивно-мовленнєвий критерій із показниками: повнота відтворення змісту репродукції художньої картини; самостійність побудови тексту; відповідність оповідання змісту картини.

Емоційно-виразному критерію відповідали такі показники: наявність вербальних (інтонаційних) засобів виразності; наявність лексико-семантичних і синтаксичних засобів виразності (образні вирази, омоніми, слова, що вжиті в переносному значенні, синоніми, крилаті вирази, поетичні рядки, прислів'я тощо); присутність у мовленні невербальних виражальних засобів (міміки, жестів, пози, рухів тощо).

Також нами були виділені рівні розвитку образотворчо-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку: вище достатнього, достатній, задовільний, незадовільний.

У відповідності з теоретичними основами і принципами побудови експериментального дослідження виділено педагогічні умови, а саме: розуміння дітьми змісту репродукцій художніх картин; взаємозв'язку (інтерації) навчально-мовленнєвої, художньо-мовної і образотворчої діяльності дітей; збагачення лексичного запасу дітей емоційно-виразними засобами мовлення; стимулювання вербальних і невербальних емоційно-виразних засобів мовлення в комунікативно-мовленнєвій діяльності; наявність емоційно-позитивних стимулів творчої імпровізації комунікативно-мовленнєвої діяльності з репродукціями художніх картин.

На першому, когнітивно-збагачувальному етапі експерименту, ми ставили за мету ознайомити здобувачів дошкільної освіти з

художниками, репродукціями художніх картин (вітчизняними та зарубіжними).

Другий – репродуктивно-діяльнісний етап передбачав навчання дітей використанню емоційно-виразних засобів мови в процесі сприйняття поза заняттями та на різних видах занять репродукцій художніх картин.

Мета третього – комунікативно-креативного етапу реалізувала спонукання старших дошкільників до активної творчої комунікативно-мовної діяльності з репродукціями картин поза межами заняття.

Заключний етап – оцінно-експресивний передбачав залучення дітей в оцінно-мовну діяльність у зв'язку зі сприйманням художніх репродукцій.

Отримані дані контрольного етапу експерименту свідчать про значні позитивні зміни в експериментальній групі в кількісній та якісній характеристиці рівнів розвитку образотворчо-мовленнєвої діяльності здобувачів дошкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айвазовский И. Черное море. *Галерея искусств*. 2005. № 5. С. 18-19.
2. Гавриш Н. Мовлення дитини. Впроваджуємо Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). *Дошкільне виховання*. 2021. № 3. С. 3-7.
3. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. М.: Изд-во иностранной литературы, 1955. 416 с.
4. Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах : підручник. К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. 304 с.
5. Богуш А.М., Березовська Л.І. Творче самовираження дошкільників у художньо-мовленнєвій діяльності : монографія. Одеса : М.П.Черкасов, 2008. 203 с.
6. Богуш А.М., Монке О.С. Формування оцінно-етичних суджень у дітей старшого дошкільного віку. Одеса : ПНЦ АПН України, 2002.
7. Богуш А.М., Руденко Ю.А. Збагачення словника дітей старшого дошкільного віку експресивною лексикою народних казок. Одеса: «Поліграф», 2005. 251 с.
8. Ваганова Н.А. Розвиток естетичного художнього сприймання в дошкільному віці. *Актуальні проблеми психології*. 2012. Т. XII. Психологія творчості. Вип. 15. Ч. I. С. 68-76.
9. Гавриш Н.В. Колективне сюжетоскладання – ефективний метод розвитку мовленнєвотворчої діяльності дошкільників. *Мистецтво та освіта*. 2019. № 4. С. 35-40.
10. Гавриш Н.В. Розвиток мовленнєвотворчої діяльності в дошкільному дитинстві. Донецьк : Либідь, 2001. 345 с.
11. Гончаренко Семен. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.

12. Енциклопедичний словник школяра. Мистецтво. «Олимп-прес, М., 2000. 57с.
13. Івашиніна М.Д. Про деякі прийоми ознайомлення старших дошкільників з художніми картинами. К., 1963. 26 с.
14. Козлов Б.М. Про виховання інтересу до картин в учнів 4 класу. К.: «Рад.шк.», 1959. 72 с.
15. Крутій К.Л., Кулинич О.П., Погрібняк Н.В. Конспекти занять із художньо-мовленнєвої діяльності дітей молодшого дошкільного віку. Запоріжжя : ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2009. 160 с.
16. Крутій К.Л., Кулинич О.П., Погрібняк Н.В. Конспекти занять із художньо-мовленнєвої діяльності дітей середнього дошкільного віку. Запоріжжя : ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2009. 164 с.
17. Крутій К.Л., Кулинич О.П., Погрібняк Н.В. Конспекти занять із художньо-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку. Запоріжжя : ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2009. 200 с.
18. Левитан И. «Весна. Большая вода». *Галерея искусств.* 2005. №3. С. 28-29.
19. Левитан И. «Золотая осень», «Март». *Галерея искусств.* 2005. №3. С.26-27.
20. Николаева Т.М., Успенский Б.А. Языкознание и паралингвистика. *Лингвистические исследования по общей и славянской типологии.* – 1966. №4. С. 28-33.
21. Освітній напрям «Мовлення дитини». Витяг із Базового компонента дошкільної освіти (нова редакція). *Дошкільне виховання.* 2021. № 3. С. 9-11.
22. Педагогічний словник. / Упор. М.Д. Ярмаченко. К. : «Педагогічна думка», 2001. 516с.

23. Полевікова О.Б. Аналіз методичних підходів до мовної освіти дітей у контексті словоцентризму. *Педагогічні науки*. Херсон, 2017. Вип. 75. С.141-146.
24. Полевікова О.Б. Аналіз підходів до розвитку діалогічного мовлення дошкільників. *Педагогічні науки*. Херсон, 2015. Вип. 67. С. 132-139.
25. Полевікова, О.Б. Діагностика мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку на засадах словоцентричного підходу. *Науковий вісник Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту ім.Тараса Шевченка. Серія : Педагогіка*. Кременець, 2014. Вип. 3. С. 132-139.
26. Полевікова О.Б., Куценко П. М. Японські комікси манга як засіб образотворчо-мовленнєвої діяльності дошкільників. *Innovations and prospects of world science society : materials of the 2nd International scientific and practical conference*. Vancouver. October 6-8, 2021. Vancouver, Canada. 2021. P.325-328.
27. Полевікова О.Б., Шурда Ж.І. Мовленнєва особистість у лінгводидактичному просторі дошкільля. *Science and society : materials of the 12th International conference*. Hamilton. June 7, 2019. Hamilton, Canada. 2019. P.77-87.
28. Потебня А.А. Мысль и язык. К. : Синто, 1993. 190 с.
29. Пушкин А.С. Стихотворения / Вступит. статья А. Твардовского; Худож. Г.Клодт. / Классик и современники. Поэтическая библиотека. М.: Худож. лит., 1983. 255 с.
30. Рагозіна В.В. Сприймання та обговорення картин із дошкільниками: вітчизняні й зарубіжні підходи. *Актуальні питання мистецької освіти та виховання*. 2018. Вип. 2 (12). С.252-255.
31. Репин И. «Отдых». *Галерея искусств*. 2005.№7. С. 17-22.

32. Салмина Н.Г. Знак и символ в обучении. М. : изд-во Моск. Унта, 1988. 288 с.
33. Світ Катерини Білокур. Каталог творів колекції Державного музею Українського народного декоративного мистецтва / Авторі-упорядники Н. Розсошинська, О. Федорук, К.: ПП «ЕММА», 2000. 63 с.
34. Соцька О. П. Формування емоційно-виразного мовлення старших дошкільників у процесі сприймання творів живопису : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Одеса, 2008. 20 с.
35. Сухомлинский В.А. Избранные произведения: в 5-ти т. К.: Рад. шк., 1979. т. 1. 686 с.
36. Українська мова. Енциклопедія./ Ред. Русанівський В.М., Тараненко О.О. К. 2000. 752 с.
37. Человек и культура. / Под ред. А.Н.Леонтьев. Москва. 1961. 115 с.
38. Швець Т.А. Педагогічні умови формування професійної майстерності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Херсон, 2016. 20 с.
39. Швець Т.А. Формування професійної майстерності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів : наук.-метод. посіб. / Швець Тетяна Анатоліївна. Херсон: Айлант, 2016. 124 с.
40. Яблонская Т. Творчество. *Великие художники*. 2003. Ч.III. С.12-22.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкети

Додаток А 1

А Н К Е Т А

для вихователів

1. Які види образотворчого мистецтва Ви використовуєте у роботі з дітьми _____ і _____ на _____ яких заняттях? _____
2. Назвіть відомих Вам художників:
українських _____
російських _____
зарубіжних _____
3. Назвіть художників чиї картини можна використовувати в роботі з дітьми дошкільного віку:
українських
художників _____
російських
художників _____
зарубіжних
художників _____
4. На заняттях яких розділів програми Ви використовуєте репродукції художніх картин _____
5. Яку виховну мету Ви переслідуєте при використанні репродукцій художніх картин? _____
6. Репродукції яких художніх картин ви використовуєте на заняттях з розвитку _____ мовлення _____ дітей ? _____
з природи _____
з ознайомлення з навколишнім _____
з ОТМ _____
7. Які прийоми Ви використовуєте у роботі з репродукціями художніх картин? _____
8. Яка у Вашому д/с є методична література по використанню репродукцій художніх картин ? _____

Додаток А 2**А Н К Е Т А**

для вихователів

1. Що ви розумієте під емоційно виразним мовленням?

2. Як Ви вважаєте, у дітей Вашої групи мовлення емоційно виразне? _____
3. Назвіть засоби емоційної виразності мовлення?

4. На які заняття Ви розвиваєте емоційно-виразне мовлення дітей?

6. Який дидактичний матеріал Ви використовуєте для розвитку емоційно виразного мовлення?

Додаток А 3**А Н К Е Т А**

для батьків

1. Які картини і яких художників Ви знаєте ?

2. Чи є у Вас в будинку картини (або репродукції) художників?

7. Як Ви залучає дітей до образотворчого мистецтва?

8. Чи відвідуєте Ви разом з дітьми музеї і картинні галереї?
ТАК НІ
9. Назвіть улюблені Ваші художні картини і художників

10. Чи є у Вас вдома репродукції художніх картин?
ТАК НІ
Які?

6. Чи знайомі Ваші діти з художніми картинами і художниками?
ТАК НІ
7. Ваша думка: чи потрібно знайомити дітей дошкільного віку з художніми картинами?
ТАК НІ

Додаток Б
Робота з педагогічним колективом дошкільного закладу
Перспективний план роботи з репродукціями художніх картин

Осінь			
Термін	Ознайомлення з природою	Ознайомлення з навколишнім	Образотворча діяльність
Вересень	Розгляд картин В. Полєнова та І. Левітана «Золота осінь». Мета: ознайомити дітей зі змістом картин; закріпити вміння розрізняти кольорові відтінки осіннього листя; формувати вміння порівнювати два пейзажі. Матеріал: репродукції картин В. Полєнова та І. Левітана «Золота осінь», уривки віршів Ф. Тютчева, І. Буніна, О. Пушкіна «Осінь».	Бесіда за картиною Т. Яблонської «Льон». Мета: ознайомити дітей із картиною української художниці; вчити виділяти художній образ картини; вчити виділяти і описувати художні засоби виразності: колір, світло, композицію і описувати їх у своїй мовленні, використовуючи образні вирази, вірші. Матеріал: репродукція картини Т. Яблонської «Льон», вірш В. Бичко «Спасибі», ікебана з льону.	Розгляд картин В. Подобеда «Осінь алея», "Святковий натюрморт». Мета: ознайомити дітей з картинами на осінню тематику українського художника-сучасника; вчити дітей розглядати репродукцію художньої картини, виділяти і називати художні засоби виразності: колір, світло, композиційне рішення, настрій; розвивати вміння відобразити побачене, асоціативно-образне мислення, фантазію. Виховувати бажання малювати. Матеріал: репродукції картин В. Подобеда «Осінь алея», "Святковий натюрморт», уривок вірша Ф. Тютчева «Є в осені початкової ...», загадки про осінь, листя, музичний супровід П.

			Чайковського «Вальс квітів».
Жовтень	Розгляд і бесіда за картиною М. Пимоненка «Перед грозою». Мета: формувати вміння виділяти виражальні засоби образотворчого мистецтва: колір, світло, динаміку і художній образ; формувати вміння художнього бачення краси стихії вітру, відчувати настрій картини; висловлювати своє ставлення до картини, виховувати вміння розуміти зміст образних висловів. Матеріал: репродукція картини М. Пимоненка «Перед грозою», уривок вірша	Бесіда за картиною І. Шишкіна «Дощ в дубовому лісі». Мета: вчити дітей розглядати репродукцію художньої картини, виділяти і називати художні засоби виразності: колір, фон, настрій, висловлювати своє ставлення до картини. Матеріал: репродукція картини І. Шишкіна «Дощ в дубовому лісі», набір листівок з картини І. Шишкіна «Дощ в дубовому лісі», вірші, загадки, прислів'я про дощ, грамзапис шуму дощу.	Розгляд на тему картини І. Айвазовського «Буря на Льодовитому океані», «Корабельна аварія», «Прибій біля кримських берегів», «Неаполітанська затока вранці», «Вид Одеси в місячному світлі». Мета: ознайомити дітей із жанром марини; формувати художнє бачення краси, сили морської стихії, бачення співвідношення світла і кольору, вміння бачити і відчувати динаміку, ритмічність картини; ознайомити дітей з технікою малювання по мокрому; формувати вміння висловлювати своє ставлення від сприйнятого на картині в своєму малюнку за допомогою квітів. Матеріал: репродукції картин І. Айвазовського, уривок вірша Ф. Тютчева «Як добре ти, про море нічне», В. Брюсова «Місяця світло електричний ...», О. Пушкіна «Зимовий вечір», фарби, папір, пензлі.

	Г.Сапгіра «Хмара», загадки про вітер, хмару, дощ, прислів'я.		
Листопад	Бесіда за картиною С. Світославського «Дніпровські пороги». Мета: ознайомити дітей з картиною українського художника; виховувати у дітей здатність бачити і описувати сюжет поза картини; вчити виділяти художньо-виражальні засоби у зміст картини; виділяти колірну гамму, настрій картини, композиційне рішення; передавати емоційний зміст картини, використовуючи	Розгляд картини І. Рєпіна «Бабка». Мета: викликати інтерес до змісту картини, відчутти образ дівчинки-бабки в картині І.Рєпіна «Бабка»; вчити виділяти виразні засоби і передавати (світлотінь, колірну гаму), використовуваних художником для передачі дії світла на навколишнє. Вміти передавати весняний настрій дівчинки-бабки в оповіданнях, віршах, використовуючи вербальні та невербальні засоби виразності. Матеріал: репродукція картини І. Рєпіна «Бабка», гербарій бабки, уривок вірша.	Розгляд картини В. Полєнова «Перший сніг». Мета: ознайомити дітей з картиною художника; вчити дітей розглядати репродукцію художньої картини, виділяти і називати художні засоби виразності: колір, фон, настрій, висловлювати своє ставлення до картини; описувати картину, використовуючи образні вирази, вірші, загадки. Матеріал: репродукція картини В. Полєнова «Перший сніг», вірші с.Гордецького «Перший сніг», К. Бальмонта «Сніжинка», загадки про сніг, зиму.

	емоційно-виразні засоби мови (вербальні і невербальні), вірш, загадки. Матеріал: репродукція картини С. Світославського «Дніпровські пороги», уривок вірша А. Плещеева «На березі», загадки про хмарі, вітрі, річці.			
Зима				
Т е р м і н	Художня література	Розвиток мовлення+художня література+образотворча діяльність	Розвиток мовлення+ознайомлення з навколишнім	Розвиток мовлення+художня література+музикальне
Г р у д е н	Розгляд картини В. Васнецова «Богатирі». Мета: викликати інтерес до змісту картини; вчити дітей описувати зовнішність	Бесіда за картиною В. Васнецова «Альонушка». Мета: закріпити вміння розрізняти сюжетну картину, вчити дітей розуміти настрій персонажів	Розгляд картини І. Шишкіна «Зима». Мета: знайомство з картиною і художником; сприяти впливу емоційного	Розгляд картини І. Шишкіна «На північ від Санта Клауса». Мета: вчити описувати пейзаж; розвивати уяву за

Б	<p>богатирів і навколишній пейзаж, міркувати про характери героїв і настрої картини, використовувати в мові синоніми і порівняння; дати уявлення про метафорі. Матеріал: репродукція картини В. Васнецова «Богатирі», уривок з білини про російських богатирів, прислів'я.</p>	<p>і передавати його в своїх висловлюваннях, за допомогою вербальних і невербальних засобів; виховувати вміння розуміти зміст образних висловів. Матеріал: репродукція картини В. Васнецова «Альонушка», фарби, папір, пензлі.</p>	<p>настрою в процесі сприйняття картини; підвести до розуміння художнього образу, виділенню засобів вираження картини і здатності передавати їх у своїх малюнках за допомогою кольору. Матеріал: репродукція картини І. Шишкіна «Зима», уривки віршів Ф. Тютчева «Чародейкою зимою ...», С. Єсеніна «Зачарований невидимкою ...», О. Пушкіна «Зимовий ранок», загадки про сніг, зиму, фарби, пензлі, папір.</p>	<p>допомогою прийому «входження в картину». Матеріал: репродукція картини І. Шишкіна «На північ від Санта Клауса», вірш М.Лермонтова «Сосна», музичний супровід Г. Свиридова з «Поєми пам'яті Сергія Єсеніна» («Співає зима - аукає»).</p>
С	<p>Бесіда за картиною В. і Васнецова «Царівна-ч жаба». Мета: активізувати словник емоційно забарвленої лексики; вчити</p>	<p>Розгляд картини Т. Яблонської «Зимовий день у Седневі». Мета: знайомство з картиною і художницею; сприяти впливу емоційного настрою у процесі</p>	<p>Бесіда про творчість української художниці Е. Миронової. Мета: ознайомити дітей із творчістю української художниці Єлисавети</p>	<p>Розгляд і бесіда за картиною К.Петрова-Водкіна «Ранковий натюрморт». Мета: вчити складати розповідь на тему</p>

	<p>визначати емоційний стан героїв казки; картини В. Васнецова «Царівна-жаба».</p> <p>Матеріал: репродукція картини В. Васнецова «Царівна-жаба», папір, фарби, пензлі.</p>	<p>сприйняття картини; вчити по-різному відповідати на одні й ті ж питання.</p> <p>Матеріал: репродукція картини Т. Яблонської, уривок вірша І. Сурікова «Зима», загадки про сніг, зиму.</p>	<p>Миронової; вчити дітей виділяти художньо-виражальні засоби в змісті картин; порівнювати колірну гамму, фон, настрої картини; передавати зміст картини, використовуючи емоційно-виражальні засоби мови, прислів'я, образні вирази, уривки віршів.</p> <p>Матеріал до заняття: картини Є. Миронової «Ранковий іній», «Новий рік», «Дворик», вірші, прислів'я.</p>	<p>натюрморту; закріпити уявлення про цей жанр; спонукати висловлюватися виразно, образно.</p> <p>Матеріал: репродукція картини К.Петрова-Водкіна «Ранковий натюрморт», вірші Є.Серова «дзвінчик », « Ромашка », А.Толстого « Колокольчики мої... », загадки, музичний супровід Е. Гріга « Ранок » з сюїти « Пер Гюнт».</p>
Л ю т и й	<p>Бесіда за картиною В. Васнецова «Іван-царевич на Сірому вовку». Мета: ознайомити з новою картиною вже знайомого автора; вчити складати</p>	<p>Бесіда за картиною Мета: ознайомити дітей з натюрмортом; вчити виділяти в картині колірну гамму, встановлювати зв'язок між змістом, назвою, композицією і художньо-виразними засобами</p>	<p>Бесіда за картиною Леонарда да Вінчі «Мона Ліза». Мета: вчити розглядати портрет; розвивати вміння бачити настрої картини виходячи з художніх засобів</p>	<p>Розгляд і бесіда за картиною А. Саврасова «Граки прилетіли». Мета: вчити зв'язно висловлювати свої враження про картину; виховувати</p>

<p>сюжетну розповідь по картині, використовуючи опис зовнішнього вигляду героїв, пейзажу; виховувати вміння розуміти казкові епітети (Іван-царевич, Олена Прекрасна, сірий вовк). Матеріал: репродукція картини В. Васнецова «Іван-царевич на Сіромовку», вірші І.Сурикова «І почну у бабки ...», Я. Полонського «І я бачу уві сні ...».</p>	<p>картини; розвивати зв'язну, образну, емоційно-виразну мову дітей. Матеріал: репродукція картини П. Кончаловського «Бузок», букет бузку, фарби, альбоми, пензлі.</p>	<p>виразності: кольору, фону, виразу обличчя, пози героя картини; описувати свої враження застосовуючи вербальні та невербальні засоби виразності. Матеріал: репродукція картини Леонарда да Вінчі «Мона Ліза», піктограми емоції радості, смутку, злості.</p>	<p>вміння образно описати російську природу. Матеріал: репродукція картини А. Саврасова «Граки прилетіли», уривок вірша І.Буніна «Вирус тала вода ...», музика П.Чайковського.</p>
--	--	--	--

Додаток В

Експериментальний матеріал про художників та їх картини Українські художники-класики

С. Світославський «Дніпровські пороги» (1885)

Словник: могутня, тривога, річка, хвиля, валуни, гнів, рибалка, сміливість, гроза, дощ, буря, енергія, стихія.

Образні вирази: нем'які дотику вітру, вітер-розбійник, сіро-зелена пелена, важке небо, насуплені хмари, грізне велич стихії.

Загадки: Летить орлиця через тридев'ять земель, крила розпластала, сонечко застелила (хмара); Не звір, а виє (вітер); Біжу я, як по драбинці, по камінцях брязкаючи (ріка).

Автобіографічна довідка: Картину «Дніпровські пороги» написав Сергій Іванович Світославський на Чорноморському узбережжі. С. Святославський народився 6 жовтня 1857 р. в Києві в родині дрібного чиновника. Коли йому виповнилося 5 років, його батьки переїхали в Росію. Дитинство Сергія пройшло в Пскові, Петербурзі та Тверській губернії. Спостерігаючи за творчістю цього художника, створюється враження, в самій його прізвища закодована його доля. Він був чоловік, який славив світ. Світ - у прямому його значенні - той, який відображено на полотнах майстра в образах природи України, Росії, Середньої Азії, Кавказу. А також мир в іншому розумінні: тепло світлої душі творця, яке забарвлює його твори добром, любов'ю і красою.

Матеріал до розповіді вихователя: У картині «Дніпровські пороги» Сергій Світославський передає хвилювання могутньої ріки і тривогу, яка панує навколо. Вода неспокійна - вирує, клекоче, неначе кипить. Її розбурхав вітер-розбійник. Ось він жене хвилю за хвилею, розгойдує воду і підштовхує вперед. Річка збунтувалася під цими нем'якими дотиками вітру. Але найбільше її сердитий перешкода, яка стоїть на її

шляху. Великі брили каміння - валуни, які ніби хтось недбало розсипав по річці. Дніпро долає цю перешкоду, але як вирує і піниться його вода. Річка шалено вдаряється об каміння, наче хоче змити, зіштовхнути їх зі свого шляху. Але марно, вода змушена перестрибувати кам'яні пороги. Ох і гнівається ж вона!

Крім води, каміння на цій картині художник зобразив важке небо нависло над водою, яке ніби хоче задушити її насупленими хмарами. Берег як річка і небо - похмурий. Похмурі скелі і колючі чагарники начебто вишикувалися, перешкоджаючи воді.

Художник малює ледь помітну постать рибалки, який, як комашка, дереться на прибережну скелю. Цим художник показує беззахисність людини, крихкість її життя і грізне велич стихії. Але в картині немає страху чи відчаю - людина не ховається від могутньої води, а йде їй назустріч. Сміливі чайки парять в похмурому небі, ніби намагаються захистити рибалки від розбурханої річки.

Насувається гроза. Важке сіре небо віщує дощ. Вода і небо наче злилися, утворюючи суцільну сіро-зелену пелену. Щоб підкреслити хвилюється стан природи митець у цій картині використовував холодні тони - темні, густі, пригнічені. Природа застигла у передчутті бурі.

Зверніть увагу, як подовжена картина по горизонталі - наш погляд не може цілком охопити її. Очі відразу зосереджуються на передньому плані полотна, перебігаючи від берега до бурхливого потоку води і назад. Горизонту майже немає - його приглушили небо, закрили хмари, заступили мовчазні скелі.

А куди біжить вода? Здається, що вода хлюпає прямо на нас і вітер доносить сюди холодні бризки. Художник навмисне розгортає божевільний потік вперед - до нас, глядачеві. Цим він допомагає нам відчувати велич Дніпра. Уважно розглядаючи картину, розумієш, що вона не німа - адже тут стільки енергії скель.

Але, незважаючи на войовничий характер річки, художник не вважає її ворожою силою - він відверто милується і захоплюється грізною стихією. Картина натхненно оспівує велич, нескорену силу і грандіозність буття природи. Могутня ріка, виявляючи свою міць, ніби пропонує людям допомогу, але в той же час застерігає від безглузлого втручання в її одвічну життя.

М. Пимоненко «Перед грозою»

Словник: вітер, буря, хмари, злива, пил, отара, темно-синій, свіжість, оновлення, втома, відпочинок, утихомирення - збудження, кипіння, сварка.

Образні вирази: вітер танцює по дорозі, сизе небо, вітер-пустун, пил стовпом, гроза наступає на п'яти.

Матеріал до розповіді вихователя: «Вітри, як і люди, мають свій характер. Чи зустрічали ви ласкавий вітер? Такий вітер, ледь торкаючись нашого обличчя, несе приємну прохолоду. Він ласкаво гладить травичку, голубить листочки дерев - і все в природі ніби тягнеться назустріч ніжному дотику. Чи всі вітри з таким м'яким характером? Звичайно, немає. Вітри бувають грізними, войовничими і надзвичайно сильними. Трапляється, серед ясного дня вітер починає бешкетувати - жене хмари, наштовхуючи їх одна на іншу, і начебто видавлює з них злива.

Подивіться на картину Миколи Пимоненка «Перед грозою» - ось що наробив вітер-пустун! Небо спохмурніло, неначе розлютилася. Здається, що воно розділене навпіл блискавицею. Ще мить - і полетиться дощ. На дорозі стоїть пил стовпом. Поспішаючи додому, підганяє отару пастушка. Дівчинка йде швидко, майже біжить. А гроза наступає на п'яти. Який настрій навіює ця картина? Відчувається тривога, хвилювання, навіть страх - передчуття цієї бурі.

Придивіться, як за допомогою квітів художник передає занепокоєння в природі. Який колір, на вашу думку, уособлює загрозливе напруга повітря? Так, темно-синій. Він владно панує на картині, притягаючи наш погляд своєю гнітючою глибиною. Похмуре небо на горизонті злилося зі степом, утворивши суцільну темну безодню. Але в картині є ще один колір, який відчайдушно бореться з темрявою, - спробуйте його визначити. Так, це зеленувата смужка степу, яскраво освітлена сонцем. Вона ніби відштовхує синє небо сизе, спираючись настання важкої грозової хмари. Сонечко неохоче поступається своїми правами, і його промені поки сміливо пробивають хмару. Але гроза не відступить. Важкі хмари, які налилися зливою, ось-ось закриють сонце - і все скінчиться рясним дощем. Так, за допомогою контрастного зіставлення кольорів художник майстерно відтворює нескінченну боротьбу величезних сил - сонця, води, вітру, прославляючи вічний рух в природі.

Вітер носить над степом, ширяє в небі передгрозовою, гне дерева далеко за горизонтом. Ми ніби чуємо його гнівне дихання. Ось він наздоганяє дівчинку, штовхає її в спину, рве на ній одяг. Вітер танцює по дорозі, піднімає за вівцями пил і несе її кудись. Але найбільше її занепокоєння - хмари. Він жене їх по небу, збиває разом, ніби хоче посварити. А хмари і справді сердяться. Але нічого не поробиш - такий у цього вітру рішучий характер. Сильний, владний, невблаганний - він розбурхує природу, готуючи її до грози. Після, будуть тиша, спокій, втома, відпочинок, утихомирення. А поки що вітер робить свою справу, викликаючи гнів, сварку, кипіння, збудження - найбільша напруга сил в природі. І це мить необхідно, адже за ним - злива, яка несе землі свіжість і оновлення. Гроза лякає і в той же час захоплює своєрідною красою енергії і сили ».

А. Шовкуненко «Дуби» (1953г.)

Словник: дуб, сила, міць, кора, щільна, жорстка.

Образні вирази: весело грають сонячні промені; сонячні відблиски, «Сонячна живопис», теплі коричневі, дуб-велетень, дуб-богатир, мати-земля, брати-дуби, шепочуться дубові листочки.

Автобіографічна довідка: Мотиви природи батьківщини А. Шовкуненка безмежно різноманітні. Більш того, в не раз повторюється він уміє побачити і розкрили нову поезію і красу. Існує мотив, до якого Шовкуненко звертається особливо часто: старі дуби. Дуб полюбився йому в середині 30-х років, коли відразу після переїзду до Києва художник вперше побачив у Голосіївському лісі столітній дуб і натхненне написав його аквареллю. Під час війни Шовкуненко багато разів писав і малював знамениті дуби в Кончі-Заспі. Це можливо єдиний мотив персоніфікованої природи у творчості Шовкуненка, який асоціюється з образом людини і з образом самого художника: адже він, як ці могутні дерева, глибоким корінням пов'язаний з рідною землею і в цьому зв'язку, як і вони черпають сили.

Матеріал до розповіді вихователя: «Росте в наших лісах дерево, сила і міць якого споконвічно дивує людей. Твердо й непохитно стоїть воно на рідній землі, гордо і не залежно розкидає над нею крону. Здогадалися, про яке дереві йдеться? Звичайно, про дубі. Зелений красень, патріарх лісу, він нагадує міцного козака часів Запорізької Січі. Недарма так і називають це дерево в народі, дуб-велетень, дуб-богатир. Здається, він вбирає в себе силу матері-землі, щоб потім століттями залучати людей своєю могутністю і красою. За народними переказами під дубом завжди зупинявся відпочивати втомлений козак Мамай, і після нетривалого відпочинку сили його прибували.

Погляньте на картину українського художника Олексія Шовкуненка «Дуби» - чи не це міцне облюблював колись козак Мамай?

Ось дуб так дуб! Сильний, могутній стовбур піднімається з трави, як скеля. Це дерево не обхопити знизу і трьом чоловікам. Але простежте очима за тим, як, здіймаючись угору, стовбур раптом роздвоюється. Здається, два дуба обнялися, порадилися, подвоїли свою силу і ростуть тепер, з'єднавшись, усім на заздрість. Їх коріння міцно переплелися, а стовбури зрослися разом. Ймовірно, ніщо і ніколи не порушить цю вірну дружбу.

Пильний погляд художника помічає саму дрібниця у звичайній палітрі теплого сонячного дня. Автор ретельно відтворює кору дерева - щільну, жорстку, на якій весело грають сонячні промені. Спробуйте визначити кольори, які набуває дубова кора в ясному потоці світла: теплий коричневий колір має безліч відтінків - від рудувато-жовтих до рожево-фіолетовим, зелень трави також ніби розчинилася в сонце. Замість звичних соковито смарагдових тонів бачимо мішанину золотистих, білих, оливкових, бузкових тіней - ніби суцільний хаос фарб і сонячних відблисків. Але все це зраджує картині надзвичайну чарівність. Здається, що ворухаться гілки і трави, тремтить повітря, з дубового гаю віє прохолодою. Сонце лагідно оповило стовбури дерев потоком світла - і дуби вдячно тягнуться назустріч теплу. Прислухайтесь: про що шепочуться дубові листочки? Здається чуєш: як добре жити і зеленіти! Картина сповнена радості буття, і це добре підкреслює сонячна живопис Олексія Шовкуненка.

Але чому автор зображує лише стовбури дубів, а не їхні розкішні крони? Та й неба на картині не видно. Очі художника зосередилися на підніжжі дуба. Він відверто милується непохитною міццю братів-дубів, які твердо стоять на своїй землі, ніби переконуючи людей: сила в єдності!

Т. Шевченка Автопортрет (1840г., 1860р., 1861р.)

Словник: людина-художник, людина-поет, чоло, поворот голови, злам брів, оливково-зелений, стримана гама кольорів, хвилеподібна лінія коміра, сповнені смутку очі.

Образні вирази: друк страждань на чолі, «маскуючий», похмурий фон, освітлене відблиском свічки обличчя.

Уривок поеми: «Гризна» Т. Шевченка «У кому віри немає - надії немає. Надія - Бог, а віра - світло! »

Автобіографічна довідка: Автопортрети, які Шевченко писав протягом усього свого творчого життя, відображають не тільки еволюцію його художньої майстерності, а й душевні метаморфози, що сталися з ним під впливом сумних життєвих обставин. На пізньому автопортреті 1861 ми бачимо передчасно постарілого, що втратив надію на поліпшення долі, передчуває швидку кончину людини, скорботного не тільки і не стільки про свою особисту долю, скільки про долю свого знедоленого народу. Як і останній автопортрет 1861 року, автопортрет 1860 нагадує рембрандтовських полотна: темні плями одягу, похмурий фон, освітлене відблиском свічки обличчя ... з глибини полотна прямо на нас дивиться сповнені смутку очі художника і поета, що стоїть на порозі Вічності.

Матеріал до розповіді вихователя: «Оформлений в овал неповторний образ людини-художника, людини-поета. «Він був сином кріпака і став володарем у царстві духу», - так писав Іван Франко про Тараса Шевченка.

Перший автопортрет був написаний в 1840р. У ньому художник творить свій образ: різкий поворот голови, трагічний злам брів, кілька скуйовджена чуприна, артистично зав'язана краватка. Фон полотна й одяг Шевченка витримані в оливково-зеленого, стриманій колірній гаммі. Хвилеподібна лінія коміра зосереджує всю увагу глядачів на

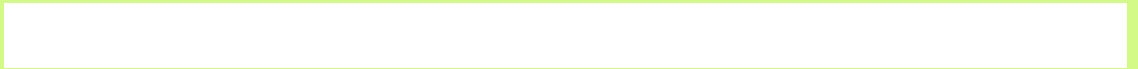
обличчі, одночасно «маскуючи» складне композиційне рух, продумане художником. З якої б точки не підійти до портрета, зобразив себе автор дивиться згори вниз. Це погляд не зверху, але з висоти - заданої призначенням мистецтва».

ДОДАТОК Г

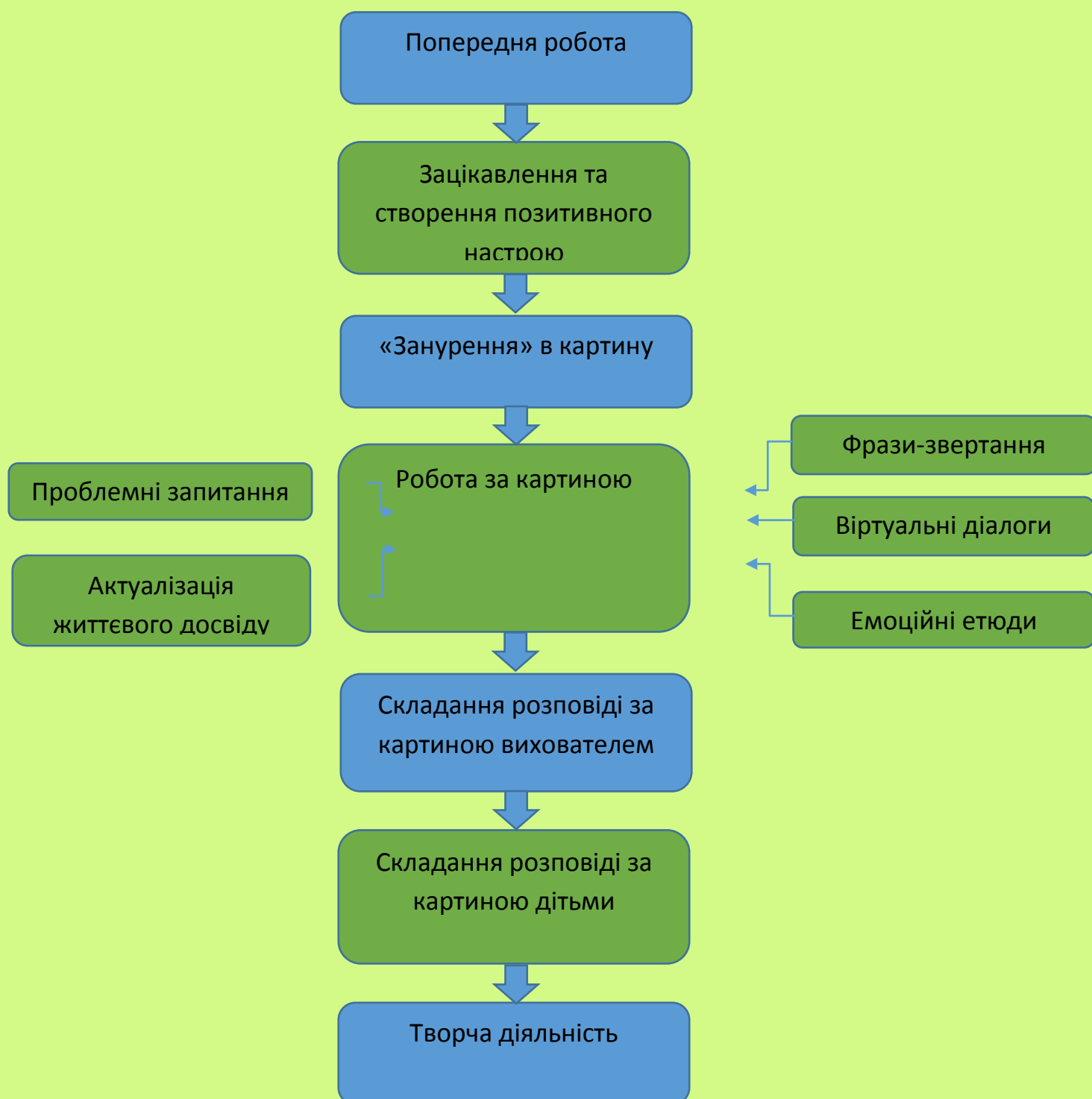
**ПЕРЕЛІК ТВОРІВ ПЕЙЗАЖНОГО ЖИВОПИСУ,
РЕКОМЕНДОВАНИЙ ДО ЗАСТОСУВАННЯ У ЗДО
(ЗА ПРОГРАМОЮ «ДИТИНА»)**

Орієнтовна тематика завдань: «Квіткова королева» (художньо-педагогічне спілкування за творами К. Білокур), «Живописна кухня» (художньо-педагогічне спілкування за натюрмортами Ю. Камишного), «Осінні пейзажі у творчості українських художників» (за картинами О. Шовкуненка, С. Шишка, М. Бурачека), «У світі казок» (художньо-педагогічне спілкування за картинами В. Васнецова), «Планета дитинства» (дитячі портрети у творчості К. Фішер), «Подорож у країну мрій» (знайомство з мистецтвом графіки на матеріалі творчості Є. Гапчинської), «Віхола-хурделиця снігом білим стелиться» (цикл художньо-педагогічних спілкувань за мотивами зимових пейзажів М. Глуценка, І. Грабаря, С. Шишка, І. Марчука), «Життя як воно є...» (ознайомлення з побутовим жанром живопису на матеріалі творчості М. Пимоненка та Ф. Кричевського), «Як оживає казка» (цикл занять з ознайомлення з книжковою ілюстрацією на матеріалі творчості В. Єрко, К. Лавро, К. Штанко, О. Магеровської), «Майстер слова, майстер пензля» (художньо-педагогічне спілкування за живописною спадщиною Т. Шевченка), «Таємниці театру» (ознайомлення дітей з мистецтвом створення декорацій), «Загадка трьох ведмежат» (за картиною І. Шишкіна та К. Савицького «Ранок у сосновому лісі»), «Крила, лапи, вуса, хвіст» (ознайомлення з анімалістичним жанром живопису на матеріалі творчості В. Аверіна: «Бій оленів», «Куниці», «Телята»), «Мистецтво бачити красу.» (художньо-педагогічне спілкування за матеріалами весняних та літніх пейзажів М. Беркоса: «Яблуня цвіте», «У квітучому саду», «Льон цвіте», «Гречка цвіте», «Липень. Маки

розквітають»), «Нащадки козацького роду» (художньо-педагогічне спілкування за картинами С. Васильківського «Козача левада», «На варті», «Похід козаків», «Сторожа запорозьких вольностей»), «Розмова з морем» (цикл художньо-педагогічних спілкувань за картинами І. Айвазовського «Морський берег», «Дев'ятий вал», «Шторм», «Нічна подорож», «Рибалки на березі», «Бриг «Меркурій»», «Спокійне море»).

ДОДАТОК Д
АЛГОРИТМ РОБОТИ
З РОЗВИТКУ ОБРАЗОТВОРЧО-МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ДІЯЛЬНОСТІ

ДОДАТОК Е
КОНСПЕКТ ЗАНЯТТЯ З ТЕМИ
«ЗАХІД СОНЦЯ НА ДНІПРІ»
РОБОТА ЗА ОДНОЙМЕННОЮ КАРТИНОЮ С.БЕРДНИК
ПОПЕРЕДНЯ РОБОТА

- Актуалізація уявлень дітей про частини доби, ознайомлення з причинами їх циклічних змін.
- Спостереження за заходом сонця, акцентування уваги дошкільнят на особливій колірній гамі об'єктів навколишнього світу (неба, дерев, води, будівель, доріг тощо).
- Ознайомлення з багатством українських колискових пісень, у яких оспівується краса цього явища природи.
- Залучення до експериментування з кольорами (створення темних відтінків додаванням чорної фарби).

ЗАЦІКАВЛЕННЯ ТА СТВОРЕННЯ
ПОЗИТИВНОГО НАСТРОЮ

Вихователь умикає музичний супровід і починає розповідь:

- Коли сідає сонце, приходять нічка-чарівниця... Вона зафарбовує все в темні кольори і тихо співає свою колискову. Може, і нам трішечки відпочити й поринути у світ сутінків?

«ЗАНУРЕННЯ» В КАРТИНУ

- Візьмемо чарівні ліхтарики та пройдемося по мосту; поспостерігаємо, як змінюється все довкола під час заходу сонця. Зупинімося десь посередині й погляньмо на Дніпро.

Проблемні запитання

- Я переконана, що дія на картині відбувається у вечірню пору. Як ви гадаєте, чому?

- Який вигляд мала б картина, якби на ній був зображений ранок?

Чому?

- Мені здається, день був дуже спекотним. З чого це видно?

**А к т у а л і з а ц і я ж и т т є в о г о д о с в і д у д і т е й --- Д е в и б а ч и л и т а к е
яскраве вечірнє небо?**

- Чи спостерігали ви коли-небудь захід сонця?

- Чи бували ви на Дніпрі?

- Чи доводилося вам мостом переїжджати через став, річку чи морську затоку?

- Чи милувалися ви колись таким гарним відблиском сонця у воді?

Де саме?

Фрази-звертання до об'єктів на картині

- Як ми можемо звернутися до Дніпра?

- Як привітаємося з деревом?

- Як нам краще звернутися до рибалки?

- Про що ми можемо поговорити з ним?

Віртуальні Діалоги

- Деревце, прислухайся до шепоту хвиль Дніпра, вони розкажуть тобі про...

- Водице, поринай у глибокий нічний сон, бо...

- Рибалко, не закидай сіті у води Дніпра, бо...

- Рибалко, дивись не засни у човні, бо...

Емоційні етюди

- Діти, уявімо, що ми з вами стоїмо посеред мосту і дивимось на Дніпро. Що ми бачимо?

- А тепер сидимо на березі річки і вдивляємося у небо. Яке воно?

- Ось ми зайшли по коліна у воду. Що відчувають наші ніжки?

- Заспіваймо Дніпру колискову. Нехай спочиває...

Дніпре, спи, відпочивай,
Сил на ранок набирай.
Баю-баю-баю-бай,
Ба-ю-бай.

«Вихід» з картини

- А тепер вимкнемо свої ліхтарики і повернемося додому, поки нас не застала ніч.

СКЛАДАННЯ РОЗПОВІДІ ЗА КАРТИНОЮ ВИХОВАТЕЛЕМ

Захід сонця – казкове, фантастичне явище. На Дніпрі він особливий. Сонце повільно ховається за обрій. Його останні промені, пробиваючись крізь хмари, осяють усе навколо. Захоплено спостерігаємо ми гру різних барв; сірих, білих, червоних. Темно-червоні кольори переважають. Вони скрізь; у зображенні Дніпра, моста, берегів і людей у човні.

Дніпро тихо, спокійно несе свої води, ніби співає колискову для довколишньої природи.

Все навкруги готується до сну...

Здається, що могутній і древній Дніпро підкоряється правилам ночі. Його хвилі ніби уповільнюють свій рух, щоб уранці прокинутися і поплинути до моря з новою силою.

СКЛАДАННЯ РОЗПОВІДІ ЗА КАРТИНОЮ ДІТЬМИ

На картині зображено вечір. Видно, як сходяться небо і річка. Їх розділяє дорога-місток. Небо червоне, вкрите темними грізними хмарами. Сонця не видно. У воді відбиваються сонячні промені. Довкола тихо. Легкий вітерець здіймає на воді малесенькі хвилі. Неспішно пливе рибалка у човні. Всюди тихо, і тільки плескіт весел порушує надвечірню тишу.

Настав вечір. Хмари заховали сонце. На небі багато вогняного блиску – це розпечене сонце готується до сну. Здається, що від жару запалає річка. Вона багряно-голуба, тиха і спокійна. Цієї ночі буде добре клювати риба. Дядько Денис вирішив порибалити. Через Дніпро простягнувся великий, міцний міст. Він також поринув у сон. А як настане день, по цьому мосту будуть рухатися машини, автобуси, а по воді плаватимуть кораблі та човни. Можна буде і нам поплавати. За всім довкола спостерігає дерево. Воно знає все; скільки зловлено риби, про що нашіптує вітер... Та завжди мовчить. Уміє деревце зберігати таємниці.

ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ

- Складання казкової розповіді «Куди ховається сонце вночі?».
- Малювання в техніці плямографії «Вечірня зоря».
- Малювання за задумом «Що наснилося Дніпру?».
- Порівняння художніх засобів зображення Дніпра на картині С. Бердник «Захід сонця на Дніпрі» та у вірші Т. Шевченка «Рече та стогне Дніпр широкий...».
- Створення разом із батьками фотовиставки «Захід сонця в різні пори року».

ДОДАТОК 3

• ФРАГМЕНТИ ЗАНЯТЬ З РОЗВИТКУ ОБРАЗОТВОРЧО- МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

• (ФОРМУВАЛЬНИЙ ЕТАП ЕКСПЕРИМЕНТУ)

Фрагмент роботи за картиною Т. Яблонської «Льон».

Словник: земля, поле, льон, снопи, урожай, відчуття тепла, спокійне, горде, неголосний, хвилясті смужки стерна, жінка-трудівниця, велична, материнська ніжність, краса.

Образні вислови: сині вогники квіточок, неголосний світлоносний акорд, льон - льонок - блакитний вогник.

Прислів'я: «Що в серпні збереш, з тим і зиму проведеш».

Автобіографічна довідка: Лірична картина «Льон» знаменує любов художниці до рідної природи. Вона виросла на лоні мальовничої української природи, серед лісів, лугів і полів. В Україні завжди вирощували льон, він дуже красиво цвіте: «Ніжно-блакитні поля квітучого льону і його золотисто-зелені коробочки лежать десь на самому дні моїх дитячих неясних, але дуже важливих для мене спогадів, знову-таки, як в прекрасному сні, осяяне все життя», - згадувала художниця.

Тетяна Яблонська – одна з найвидатніших жінок-художниць ХХ століття. «Коли в юності бачила падаючу зірку, я завжди говорила: «Хочу бути хорошим художником. Інших бажань не загадувала» (Т. Яблонська).

Її картина живе, дихає, і створюється враження, що всі ми перебуваємо на цьому полі.

Матеріал до розповіді вихователя:

«Жінка-трудівниця. Вона спокійна. Обличчя в неї ніби освітлене світлом. Жінка в'яже льон в пучки і складає у невеликі снопи. Вона

робить це неквапливо, без зайвої метушні, ніби відчуваючи значимість своєї праці. Її обличчя і горда постань випромінюють урочисту радість. Вона задоволена результатом своєї праці, радіє рясному врожаю.

Колірна гама цього полотна не яскрава. Автор не випадково уникає яскравих кольорів. Жовто-коричневі тони передають стан природи, час збору врожаю. Поле відпочиває після великої напруги. Воно дало людям гарний урожай льону. Ще зовсім недавно поле весело виблискувало яскраво-блакитними вогниками квіточок, а тепер лежить спокійне і горде, відчуваючи вагомість зрілих стебел. Відчуття тепла, яке ніби випромінює картина, зігріваючи наші погляди, створює певне співвідношення фарб: жовтої, коричневої, темно-червоної, зеленої. Всі вони немов злилися в один неголосний світлоносний акорд, і полотно забарвилось теплими, приглушеними тонами. Поле золотиться в м'якому сяйві надвечірньої пори, щедро віддаючи людям силу, красу, багатство.

Придивіться: художник малює фігуру жінки в центрі картини на передньому плані. Ось вона стоїть перед нами – спокійна, серйозна, велична. У цю мить її не можна відокремити від поля – вони, здається, злилися один із одним. Ласкаві руки жінки ніби обіймають пучок льону. Її плавні рухи сповнені материнською ніжністю.

У цій картині все живе. Поле – воно хвилюється, ніби все відчуває і розуміє. Зверніть увагу на те, як художниця малює поле. Воно покрито хвилястими смужками стерна, яке, ритмічно звиваючись, наче огортають ноги своєї дбайливої господині. Здається, що поле дякує людині за її працю. Воно радісно біжить за обрій, стелиться жовтими і зеленими килимами, ніби кличе нас на свої неосяжні простори. І люди поспішають до землі на її заклик.

Трудівниця з картини Тетяни Яблонської – красива. Прекрасне її обличчя, яке вражає здатністю любити все живе навколо».

Опишемо інший вид роботи, наприклад, за картиною К. Білокур «Польові квіти».

Словник: квіти, краса, хоровод, блідо-рожевий, густий вишневий, густий синій, бузково-фіолетовий, ніжно-блакитний, пелена (марєво, серпанок), спалах, соковита зелень.

Образні вислови: золотисті колоски, мати-земля, чудо-квітка, «очі землі».

Народна мудрість: Квіти – очі землі. Хлібний колос – володар полів. Хлібний колос – основа людського життя.

Автобіографічна довідка: Ми дивимося на рідну землю і дивуємося її енергії – скільки достатку і краси! Чи дивиться земля на нас? Хочеться вірити, що так. Чи не для того мати-земля та виводить на світ Божий безліч квітів? Вони розкривають свої оченята і ніби пильно вдивляються в наше життя. Той тихий, проникливий погляд змушує нас хвилюватися, тремтіти від ніжності, плакати від щастя. Звідки ця сила у квітів? Неначе виткані з води, вітру і сонячного світла, тендітні творіння природи приховують свою таємницю від людей. Лише найуважнішим і найщирішим довіряються вони.

Обранцем квітів була Катерина Білокур – проста українська селянка. Як до матері, схилилися вони до неї. Все своє життя талановита народна художниця малювала квіти. Дивовижний світ рослин з самого дитинства притягував її до себе. Найяскравішим дитячим спогадом були теплі мамині руки, що протягують їй, маленькій заплаканій дівчинці, синю квіточку – відразу висохли сльози, очі вдивлялися в незбагнено прекрасний витвір природи. З тих пір так і прив'язалася до квітів маленька Катруся.

Батьки не змогли дати дівчинці освіту. Але найкращим учителем для неї стала рідна природа. Серед розкішних полів і лугів Полтавщини добріло серце, мужала душа, народжувався характер майбутньої

художниці. Катерина уважно вивчала рослини, незабаром знала кожну квіточку і травинку; обробляла разом із односельцями землю, співала мелодійні українські пісні, пізніше самостійно навчилася читати, писати, малювати. І ось, як ніби чудо-квітка, виріс непересічний талант Катерини Білокур – з-під пензлика з'явилися справжні «очі землі». Вони раділи і сумували, посміхалися і підбадьорювали – квіти говорили з картин з людьми на своїй незвичайній квітковій мові. Спробуємо і ми почути і зрозуміти цю мову.

Матеріал до розповіді вихователя: «Погляньте на картину Катерини Білокур «Польові квіти». Ви відчуете погляд художниці – здивований, захоплений, хвилюючий. Вона пильно вдивляється в різноманітність рослинного світу, милуючись красою природи. Художниця закохано «купається» в квітках. Зануримося і ми в це море. Яких тільки квітів тут немає! Спробуємо назвати їх. Ось ромашки з волошками ніжно визирають із квіткової піни в центрі картини. Нижче грають кульки конюшини. Не пропустимо і синіх зірочок петрових бутончиків. Наш погляд переходить від квітки до квітки: чарівні топірці, розкішний жовтий коров'як, двогубі квіточки шавлії, примхливий зозулинець, привітна Іван-та-Мар'я, веселі грицики, ніжна смолянка, золотистий ленок, в'юнки, козельці, курячі очка. Можна годинами розглядати полотно і всього не побачиш. Стільки квіточок – ласкавих і скромних – дивляться на нас із картини. І кожен із них і всі разом начебто дихають і сміються. Тут ніби зібралося все багатство землі, виплекане сонцем.

Чи довго малювала художниця свою картину? Так, чимало часу пішло на створення такої краси. Кожну квіточку Катерина Білокур малювала тільки з натури. Днями, тижнями, а то й місяцями блукала рідними полями, відшукуючи серед дивного світла квітів саме той промінець краси, який відразу збуджував її творчу фантазію. Катерина

Білокур вміла побачити мальовничість і незвичайність у звичній, на перший погляд, рослині. Ця увага до рослин відбивалася, як у дзеркалі, у її картинах.

Художниця ретельно вимальовувала кожен рисочку, кожен прожилку на квітковій пелюстці, гранично наближаючи зображення до природи.

Придивіться до польових квітів на її картині – яка майстерність відтворення форм і фарб рослинного світу! У картині немає повторів – кожна квітка виграє особливу, лише їй властиву красою. Зверніть увагу на розташування кольорів на полотні – вони розташовані по всій картині, ніби утворили хоровод навколо її центру. Наші очі обов'язково зупиняться в цьому місці. Квіти ніби розступилися, утворивши невелике «віконце», крізь яке з квіткової хащі виринають золотисті колоски. Чому в самому центрі полотна, ніби на почесному місці, художниця розміщує колоски? Мабуть, вона хоче підкреслити вагомість і значимість хлібного колоса як основи людського життя. Ця деталь у картині – не є випадкова. Хлібний колос – володар полів – царює в живому колі квітів, немов поєднуючи рослини в могутньому устремлінні до сонця. Так із маленьких подробиць на картині виростає велика поезія природи.

Відзначте, яке глибоке і тонке відчуття кольору випромінює полотно. Так, неможливо відтворити словами багатство палітри Катерини Білокур. Ось горять всі відтінки червоного – від блідо-рожевого до густо вишневого і бузково-фіолетового. Око милується спалахами жовтого і помаранчевого кольорів. Блищить соковита зелень листочків. Але це все підпорядковано єдиному кольору, який превалує на картині. Визначте його самостійно. Квіти ніби гойдаються в синьо-блакитному серпанку. М'якими хвилями – від ніжно-блакитного до густого синього – перекочується цей колір по полотну. Чому художниця

заливає картину загадковим синім світлом? Що нагадує вам це таємниче марево? Як найсолодша мрія примарна і трепетна, як прекрасний сон – дивний і фантастичний, у якому наша свідомість занурюється в цю картину. Часом здається, що ми потрапили в казку – прекрасне царство флори. З картини ніби ллється тиха чарівна музика, у такт якої злегка погойдуються квіти.

Які почуття народжує у вас споглядання картини? Якщо душа світлішає і радіє, то це вірна ознака того, що художниця змогла розкрити вам свою таємницю Катерини Білокур, яка пізнала силу квітів. Чи зрозуміли ви її? Ця сила – у красі. Серцем сприйняла художниця виразний знак уваги, який земля посилає людям. Природа дарує нам квіти як свідчення краси, як найбільший доказ її існування в цьому світі. Не можна любити свою землю, дивлячись на неї байдужими очима. Цю істину стверджує творчість славетної українки, все життя якої була заповнене дивовижною спрагою краси і полум'яною любов'ю до рідного краю.

Інтегроване заняття (розвиток мовлення, художня література, образотворча діяльність)

Тема: Бесіда за картиною В. Васнецова «Оленка».

Мета заняття: вчити розуміти настрій персонажів у сюжетній картині В. Васнецова «Оленка».

Словник: радість, здивування, страх, смуток, сором; боягузтво, байдужа, зла, ворожа, розлючена, захоплена, похмура, похмура, задоволена, щаслива, спокійна; жалість; журитися, копитце.

Образні вислови: згорнутися в клубок; «Тремтить, як осина», сестричка Оленка, Іван-царевич, братик Іванко, «кінське копитце повно водиці».

Матеріал: репродукція картини В. Васнецова «Оленка», папір, олівці, акварельні фарби.

Хід заняття: На минулому занятті ви дізналися, що наш настрій, наприклад, радість чи злість, можна висловлювати за допомогою рухів по-різному. Сьогодні ми з вами пограємо в гру «Пантоміма».

- Давайте спробуємо позлитися: як два барана на мосту; як дитина, у якої не виходить малюнок; як ведмідь, який хоче прогнати зі своєї ділянки непроханого гостя.

- Покажіть, як злякається мишка, яка побачила кішку, як злякається їжачок (згортається в клубок). Іноді про людину, яка чогось сильно боїться, кажуть, що він «тремтить, як осина». Це як? Покажіть.

- Тепер спробуємо усміхнулася: як кіт, який гріється на сонці; як хитра лисиця; як добре сонечко; як злий Карабас-Барабас; як пустотливий Буратіно.

- Що позначають слова: радість, злість, здивування, страх, смуток, сором? Як розрізнити, коли людина радіє, а коли сумує або злиться? А як дізнатися, що людині соромно? Якщо людина відчуває відразу, як ми дізнаємося про це?

На стенді виставляється репродукція картини В. Васнецова «Оленка». Діти мовчки розглядають її. Як називається картина? Хто написав цю картину? Яку ви знаєте казку про Оленку?

- Скажіть, що сталося з Оленкою? (Вона сумує.) Яке у неї обличчя? (Сумне.) Чому вона так сидить? (Плаче, чекає братика.) Яке почуття ви відчуваєте до цієї дівчинки? (Жалість.) Що хочеться сказати дівчинці, щоб вона не сумувала, що не журилася? («Не журись, Оленка».) Згадайте, діти, про що Іванушка просив Оленку? (Сестричка Оленка, я пити хочу; Сестричка Оленка, наберуся я з копитця). Як відповідала йому Оленка? Давайте напишемо «лист» Оленці, щоб вона не журилася.

Діти складають розповідь-лист. У кінці заняття вихователь читає лист, залишений дітьми, і пропонує їм намалювати малюнки, щоб Оленка не сумувала, за змістом знайомої казки.

У другій половині дня у вільний час вихователь виставляє дитячі малюнки, діти розглядають їх, порівнюють із картиною, пригадують зміст казки.

У кінці заняття проводиться гра, у якій ведучий-дорослий пропонує дітям зобразити певну фігуру: «Море хвилюється – раз! Море хвилюється – два! Море хвилюється – три! Весела (боязка, байдужа, зла, ворожа, розлючена, захоплена, похмура, похмура, задоволена, щаслива, спокійна) фігура, замри!». Потім ведучий визначає стан, зображений дітьми.

Фрагмент інтегрованого заняття (розвиток мовлення, художня література, образотворча діяльність)

Тема: «Радію – гніваюся – сумую».

Мета: Активізувати словник емоційно забарвленої лексики; вчити визначати емоційний стан героїв казки, картина В. Васнецова «Царівна-жаба».

Матеріал: репродукція картини В. Васнецова «Царівна-жаба», папір, акварельні фарби, пензлі; казка: «Царівна-жаба».

Словник: злий, добрий, сумний, радісний.

Образні вислови: красна-дівчина, царівна-жаба.

Хід заняття: Вихователь читає казку «Царівна-жаба». На стенді перед дітьми знайома репродукція картини В. Васнецова «Царівна-жаба». Вихователь пропонує дітям уважно подивитися на картину.

- Скажіть, які почуття пережив Іван-царевич, коли знайшов свою стрілу поруч із жабою? (Страх, здивування, смуток.) А коли жаба перетворилася в дівчину-красуню, яким він став? (Радісним. Він зрадив, став танцювати, веселитися.) Хто в казці ще радів? (Сама Царівна-

жаба.) А які почуття відчували Баба Яга, Кощій Безсмертний? (Вони злі, завжди зляться.)

- Так, ці персонажі жорстокі, підступні, бездушні. Коли Василина Премудра потрапила до них у полон, вони зраділи цьому? (Вони веселилися не по-доброму, стрибали біля вогнища.) Що в цій казці найдивовижніше?

- Напевно, дивним було те, що жаба перетворилася в Василину Премудру. Ніхто не очікував цього. Всі думали, що доведеться Івану-царевичу взяти в дружини жабу, а вона раптом перетворилася в красну (значить, красиву) дівчину. Чи це не дивно? Ось скільки емоцій довелося пережити нашим героям в одній казці!

У кінці заняття вихователь пропонує дітям намалювати за вибором головних героїв: злого Кощія, сумного Івана-царевича, страшну печеру, сердитих невісток, привітну Василину Премудру, веселу Бабу Ягу, використовуючи тільки один, найбільш відповідний колір. Потім діти пояснюють, чому вони вибрали той чи інший колір для передачі емоційного стану героя казки.

Свій вибір кольору для характеристики персонажів діти, наприклад, пояснювали так: «Кощій – злий, підступний, у нього чорне серце», «Василина Премудра – добра, гарна, красива. Їй більше червоний колір підходить».

На другому етапі організовують художню студію, заняття у якій проводяться в другій половині дня один раз на тиждень із залученням батьків. Облаштовують спеціальну кімнату, де зберігаються відомі дітям репродукції художніх картин, етюдники, фарби, олівці, папір, альбоми, пензлі.

Робота в художній студії проводиться з невеликими групами дітей і передбачає такі види: бесіда за змістом знайомих картин, об'єднаних однією темою «Осінь така мила», Музей ЗИМИ «Якого

кольору зима?», «До нас прийшла весна-красна», «Сонця світло», «Освітлені сонцем», «Рідна природа», «Дитинство», «У світі казки», «Портретний живопис», «Натюрморти», «Поезія в картині»; порівняння колірної гами в картинах, художніх засобів вираження; діти добирають до змісту картин уривки знайомих віршів, пісень, оповідань, порівнюють їх зміст із зображеним на картині. Виступають у ролі художників-початківців, малюють на тему картин в альбомах, на папері, на мольбертах.

На третьому – комунікативно-креативному етапі діти продовжують відвідувати художню студію, у якій дітей знайомлять із творчістю художників, проводять бесіди про художників, вчать їх бути екскурсоводом у художньому музеї. У залі періодично організують виставку репродукцій художніх картин для дітей інших груп, де діти самі проводять екскурсії, розповідають про художників і зміст картин.

Фрагмент інтегрованого заняття (ознайомлення з довкіллям, розвиток мовлення).

Тема: Бесіда про творчість української художниці Є. Миронової.

Мета: познайомити дітей з творчістю української художниці Е. Миронової; вчити дітей виділяти художньо-виразні засоби в змісті картин; порівнювати колірну гамму, фон, настрій картини; передавати зміст картини, використовуючи емоційно-виразні засоби мови, прислів'я, образні вислови, уривки віршів.

Матеріал до заняття: репродукції картин Є. Миронової «Ранковий іній», «Новий рік», «Дворик», вірші, прислів'я.

Хід заняття: Вихователь: Діти, подивіться уважно на ці картини. Ми вже їх розглядали. Згадайте, як називаються ці картини і хто їх написав?

- Так, правильно Єлизавета Федорівна Миронова. Сьогодні ми поговоримо з вами про творчість української художниці Єлизавети Федорівни Миронової. (Показує портрет художниці).

Розповідь вихователя:

- Дитинство маленької Лізи пройшло в селі, серед чудової української природи. Улюблена пора року Єлизавети Миронової – зима. Живуть в її пам'яті дитячі спогади про різні етюдах життя: як ходили вони з мамою до лісу по дрова. Ліза одягала тоді старий дідусів кожух, взувала великі мамині чоботи, брали з собою сани, щоб дрова везти. Дівчинка любила ходити по глибоких заметах снігу, який іскрився і виблискував на сонці. І сьогодні Єлизавета Федорівна ніби відчуває запах сіна, складеного у великий стіг при дорозі до лісу. Їй дуже подобаються білі простори, кришталева свіжість і прозорість зимового повітря, на тлі якого так весело виблискують яскраві фарби. Тому і зима на її картинах така барвиста, весела, святкова, урочиста, бажана.

- Діти, подивіться уважно, яка картина вам найбільше подобається і чому?

Приблизні відповіді дітей: Мені подобається картина «Новий рік». Це урочиста, святкова, весела картина як і свято Новий рік. Я люблю Новий рік, я його так чекаю, що цілу ніч не сплю. Дивлюся на цю картину і мені здається, що до мене прийшов Новий рік і мені зараз дадуть подарунок. Я б сказав, що ця картина дихає святом, вона дарує мені свято.

Художниця Єлизавета Миронова напевно теж любить Новий рік і фарби у неї яскраві: зелені, білі, червоні, жовті, взагалі веселі. Я знаю вірш про Новий рік (читає вірш).

А мені подобається картина Є. Миронової «Дворик». Коли я на неї дивлюся, мені здається, що я у бабусі в гостях на Різдво. Ця картина така весела, я б сказала сніжна, зимова, морозна. Сніг блищить на сонці,

а на деревах, покритих снігом, сидять, як яблука червоні, снігурі, або ще як червоні грона горобини, горобина росте у дворі у моєї бабусі. Мені здається, що на картині зобразила Миронова січень.

Вихователь: Діти, хто ще знає вірші, які б підійшли до змісту цієї картини?

Діти читають вірші.

Мені подобається картина «Ранковий іній». На цій картині все, як у казці, як у крижаному царстві, як у сріблі. Напевно, це січень, тому що «в січні, в січні всі дерева в сріблі». Ми живемо в своєму будинку, і коли я взимку вранці виходжу на вулицю, я потрапляю в крижаний палац. На деревах іній білий-білий, пухнастий-пухнастий, як ніби їх цукром або ватою обсипали. Підйду до дерева, потрушу, і весь іній падає на мене сніговим дощем. З цієї картини віє зимової ранкової свіжістю, хочеться співати і стрибати.

Вихователь звертається до дітей, хто ще хоче розповісти про ці картини, згадати вірші, прислів'я про зиму, загадки.

На заключному 4 етапі оціночно-експресивному організують прослуховування записів дитячих оповідань (екскурсоводів) з міні-галереях, конкурси, вечори поезії.

Тема: Літературно-мистецький вечір весняних фарб.

Матеріал: уривки з музичних творів, репродукції художніх картин О. Бакшеєва «Блакитна весна», І. Левітана «Весна. Велика вода», вірші та загадки про весну.

Хід заняття: Звучить уривок «Вже весна» з опери Миколи Лисенка «Зима і Весна».

Вихователь: (загадує загадки про весну): Тане сніжок, ожив лужок, день прибуває, коли це буває? (Навесні); вона приходиться з ласкою і зі своєю казкою. Чарівною паличкою махне – в лісі пролісок розквітне

(весна); до мами-річки біжу, і мовчати не можу. Я її син рідний, а народився я навесні (струмок).

- Озирніться навколо. Які зміни несе з собою весна? Як ви думаєте, чому цю пору року часто називають блакитною? Де можна побачити весняну блакить? На яких картинах художники зобразили блакитну весну?

Діти: Блакитна весна на картині «Блакитна весна» О.Бакшеєва: небо блакитне, вода блакитна, навколо розлилася і утворила блакитні озерця, і повітря блакитне. Читає уривок з вірша Я. Коласа «Пісня про весну».

Вихователь: Помилуйтеся першими весняними листочками. Якого кольору їх зелень?

Діти: ясна, прозора, ніжна, несмілива.

Вихователь: Погляньте, як яскраво світить весняне сонце! З чим можна порівняти його золотий диск?

Діти: Блакитна хустка, рожевий клубок:

По хустці катається – людям посміхається. (Небо і сонце)

Вихователь: З чим можна порівняти тепло і ласку весняного сонця? Де навесні можна спостерігати радісну гру сонця і води? Спробуйте «намалювати» словами картину «Повінь сонячного дня».

Діти: Прийшла весна-красна. Пригріло сонечко і розтопило білі сніги. Від теплого дотику сонця сніг розтав і спустився з берега прямо в річку. Наповнилися річки весняною водою. Затопила вода берізки, ялинки, осики. Стоять дерева, а між ними весело граючись, бігають промінчики сонця.

Вихователь: Особливою принадності і колірної виразності весні надає цвітіння: яскраві, зелені, блакитні, жовті та інші кольори.

Діти згадують вірші про весну, порівнюють їх зміст із репродукціями художніх картин про весну.

Вихователь: Весна-художниця не пошкодувала фарб і щедро прикрасила квітами природу.

ДОДАТОК К
КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, **Куценко Поліна Миколаївна**, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

– поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

– не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;

– відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;

– запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;

– не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

– не підроблювати документи;

– не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;

– не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;

– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

– не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;

– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

29.09.2021.
(дата)

(підпис)

Поліна КУЦЕНКО
(ім'я, прізвище)